



Институт
за политичке
студије

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

SOCIAL POLICY

Часопис за теорију и праксу

социјалне политике и социјалног рада



УДК 364 год. 52 № 1/2017.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА SOCIAL POLICY

ISSN 0038-0091

UDK 364

Година 52

Број 1/2017.



УДРУЖЕЊЕ СТРУЧНИХ РАДНИКА
СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ СРБИЈЕ

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

SOCIAL POLICY

Часопис за теорију и праксу социјалне политике и социјалног рада

ISSN 0038-0091 UDK 364

Број 1/2017 Год. 52, стр. 1 – 98

Часопис излази три пута годишње

Часопис Социјална политика покренут је 1946. под називом Весник рада,
а од 1951. године излази под називом Социјална политика.

Издавачи

Институт за политичке студије, Београд, Светозара Марковића 36
тел. 33-49-204, 30-39-380, Е-mail: ipsbgd@eunet.rs, www.ipsbgd.edu.rs
Удружење стручних радника социјалне заштите Србије, Београд

За издавача

Живојин Ђурић

Главни и одговорни уредник

Мирослав Бркић

Заменик главног и одговорног уредника

Бранкица Јанковић

Редакција

Мирослав Бркић; Бранкица Јанковић; Дарија Завиршек; Видоје Радуловић;
Александар Југовић; Нада Радуски; Ђорђе Стојановић

Савет часописа

Миле Милосављевић; Нијаз Карич; Биљана Маричић; Сузана Борнорова;
Живојин Ђурић; Зоран Драгишић; Светлана Драженовић; Биљана Зекавица;
Драгана Станковић; Горан Петковић; Ива Бранковић; Julija M. Watkins

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Секретари редакције

Адријана Грмуша
Стефан Милошевић

Редизајн корица

Ана Милутиновић

Слог штампа

Еселогe д.о.о, Београд

Тираж

300 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати,
било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача
Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не
изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су
аутори запослени.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

САДРЖАЈ

Уводник 5-7

Тема броја

ИЗАЗОВИ СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ У ТРАНЗИЦИОНИМ ДРУШТВИМА

Маја Геровска Митев, Сузана Борнарова

ИДЕОЛОГИЈЕ ДРЖАВНОГ БЛАГОСТАЊА И
РЕЖИМИ ДУГОРОЧНЕ НЕГЕ:
ИЗАЗОВИ НЕГОВАТЕЉА У МАКЕДОНИЈИ 9-26

Асим Панџић

КВАЛИТЕТ УПРАВЉАЊА ЈАВНИМ
РАСХОДИМА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ
ЗАШТИТЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ 27-45

Данијела Ристић, Мирослав Бркић

САРАДЊА ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД
У ШУМАДИЈСКОМ ОКРУГУ СА ПОВЕРЕНИЧКОМ
СЛУЖБОМ 47-62

Ивана Митровић Ђорђевић, Фадил Еминовић

СОЦИОДЕМОГРАФСКИ ФАКТОРИ КОЈИ
УТИЧУ НА ЗАПОШЉАВАЊЕ ГЛУВИХ И
НАГЛУВИХ ОСОБА 63-76

Сања Стргар

ЕТИКА СОЦИЈАЛНОГ РАДА И КОДЕКС
ПРОФЕСИОНАЛНЕ ЕТИКЕ У СОЦИЈАЛНОЈ
ЗАШТИТИ 77-91

SOCIAL POLICY

CONTENTS

Introductory word	5-7
-------------------------	-----

This Issue's Theme

CHALLENGES OF SOCIAL POLICY IN TRANSITIONAL SOCIETIES

Maja Gerovska Mitev, Suzana Bornarova

WELFARE STATE IDEOLOGIES AND LONG-TERM CARE REGIMES: CHALLENGES OF WORKING AGE CARERS WITH DEPENDENT RELATIVES IN MACEDONIA	9-26
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------

Asim Padzic

THE QUALITY OF PUBLIC EXTENSION IN SOCIAL PROTECTION SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA	27- 45
---------------------------------------------------------------------------------------------	--------

Danijela Ristic, Miroslav Brkic

COOPERATION OF THE CENTERS FOR SOCIAL WORK WITH THE PROBATION SERVICES IN SUMADIJA DISTRICT	47-62
---------------------------------------------------------------------------------------------------	-------

Ivana Mitrovic Djordevic, Fadilj Eminovic

SOCIODEMOGRAPHIC FACTORS THAT INFLUENCE WORK PROCESS OF PERSONS WITH DISABILITIES ...	63-76
---------------------------------------------------------------------------------------	-------

Sanja Strgar

SOCIAL WORK ETHICS AND CODE OF PROFESSIONAL ETHICS IN SOCIAL WELFARE	77-91
----------------------------------------------------------------------------	-------

УВОДНИК

Поштоване колегинице и колеге,

Због одређених објективних и субјективних разлога каснили смо са објављивањем првог овогодишњег број часописа. Надамо се да су тешкоће превазиђене, те да ћемо као и свих претходних година наставити са конитнуираним издавањем часописа, на задовољство стручне и научне јавности у области социјалне политике и социјалне заштите.

Тема овог броја је **Изазови социјалне политике у транзиционим друштвима**.

У уводном чланку професорке **Маја Геровска Митев** и **Сузана Борнарова** са Института за социјалну политику и социјални рад Филозофског факултета у Скопљу анализирају да ли је недостатак рођачке и породичне подршке у појединим Европским земљама повезан са традицијом тзв. „welfare идеологије“, у оквиру које је насатао систем дуготрајне заштите. Посебну пажњу посвећују подршци коју „природни неговатељи“ (родитељи, рођаци) имају од стране система. Након свеобухватне анализе, закључују да свобухватност подршке зависи од доминантног модела социјалне политике и контекста у којем се развијао концепт дуготрајне заштите. Тако је она најразвијенија у Шведској, а најмање приступачна у Италији. Указују да „природни неговатељи“ имају веома слабу подршку у Македонији, те да је она искључиво оријентисана ка родитељима. Залажу се за свеобухватну реформу сиситема дуготрајне заштите у Македонији, констатујући да она тренутно није у агендама водећих политичких партија, што ће у условима високе незапослености и неповољног положаја одређених друштвених група (Рома), њихов положај учинити још неповољнијим.

Доц. др **Асим Панцић** са Одсека за социјални рад Филозофског факултета у Тузли упознаје нас у свом раду са квалитетом управљања јавним расходима у систему социјалне заштите Босне и Херцеговине. Подробно анализирајући специфичности кантоналног уређења Босне и Херцеговине, односно управљања социјалним трансферима, закључује да је постојећи систем неефикасан, како са становишта тар-

гетирања циљних група, тако и остварених ефеката. Јавна потрошња изузетно је висока и у сталном је порасту. Трансфери су махом усмерени ка давањима заснованим на правима за борце/породице палих бораца и неретко служе дневно политичким разлозима/социјалном миру. У том смислу су регресивни, јер је већи проценат давања усмерен ка онима у средњим и горњим петинама економске стратификације становништва. Иако се у структури јавних расхода у БиХ троши око 4% бруто домаћег производа на новчане накладе, социјални новчани трансфери нису у функцији смањења сиромаштва, пошто само мањи део досеже до корисника којима је ова помоћ неопходна.

Мастер социјалног рада **Данијела Ристић** и проф. др **Мирослав Бркић** представљају истраживање о сарадњи центара за социјални рад са Повереничком службом за спровођење ванзаводских мера и санкција у Шумадијском округу. Реализовано је током 2016. године и обухватало је све центре у Шумадијском округу, односно поверенике у Рерублици Србији. Резултати истраживања недвосмислено показују да стручни радници у центрима за социјални рад нису упознати са системом алтернативних санкција и мера, те да не препознају своје улоге у њиховом спровођењу. Овај недостатак се може превладати кроз конитнуирани едукације и протоколе о сарадњи, јер се у супротном може десити да професионалне активности повереника буду обесмишљене, као и сама идеја ванзаводских санкција и мера.

Ивана Митровић Ђорђевић и проф. **Фадил Еминовић** представљају истраживање које је испитивало социодемографске факторе који утичу на запошљавање глувих и наглувих особа. Узорак је чинило 210 испитаника, 140 из типичне популације и 70 глувих и наглувих запослених у отвореној привреди, односно заштитиним радионицама. Добијени резултати указују да не постоји разлика у ставовима испитаника типичне популације у запошљавању глувих и наглувих особа у односу на место рада. Разлике се јављају у познавању глувих и наглувих особа, где испитаници типичне популације који раде у заштитним радионицама у већем броју познају глуве и наглуве особе.

Сања Стргар анализира етичке аспекте професионалног поступања у области социјалне заштите. Кроз приказ садржаја и сврхе етичких кодекса у тзв. „лиценцираним професијама“, закључује да је Кодекс професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије у складу са кодексима других професија и међународним стандардима. Покренути поступци због кршења Етичког кодекса пред Комором социјалне заштите потврђују практични значај овог правног инструмента, који се огледа у дисциплинско- моралној и професионалној одговорности. Ауторка сматра да би с обзиром на преклапање великог броја норми које регулишу ову материју, сврсисходно било да

се донесе јединствени етички и правни акт, који би имао ослонац у универзалним моралним и правним вредностима, уз уважавање специфичности домаћег правног система.

Тема следећег броја је **Мултикултуралне и антидискриминативне перспективе у социјалном раду и социјалној заштити**. Рок за предају радова је **10. децембар 2017.**

Главни и одговорни уредник



Проф. др Мирослав Бркић

Maja Gerovska Mitev

Institute of Social Work and Social Policy,

Faculty of Philosophy – Skopje

*University Ss. Cyril and Methodius, Former Yugoslav Republic of
Macedonia*

Suzana Bornarova

Institute of Social Work and Social Policy,

Faculty of Philosophy – Skopje

*University Ss. Cyril and Methodius, Former Yugoslav Republic of
Macedonia*

WELFARE STATE IDEOLOGIES AND LONG-TERM CARE REGIMES: CHALLENGES OF WORKING AGE CARERS WITH DEPENDENT RELATIVES IN MACEDONIA

Abstract

The aim of the paper is twofold: to analyse to what extent the concept of “reconciliation between professional and private life” fits into the tradition and scope of the long-term care (LTC) regimes in Europe, as well as to provide insight into the challenges of working age carers in Macedonia. The initial hypothesis of the paper is to identify whether the lack of support towards carers in some of the European long-term care regimes is associated with the tradition and/or welfare ideology in which LTC systems were created. For that purpose, a comparative analysis will be undertaken of LTC schemes in four different welfare state regimes (Esping-Andersen, 1990) i.e. in Sweden, Germany, UK and Italy. The analysis will take into consideration the founding principles of the LTC regimes, welfare ideology as well as the scope of support provided to carers in the respective countries.

The second part of the paper will provide insight into challenges faced by working age carers with dependent relatives in Macedonia. This country case study will provide insight into the challenges faced by the caregivers due to lack of balance between the overall package of social protection, health and employment measures. Hence, this part will try to support the evidence that in countries where labour market support of the carers' is marginalized, carers' are more vulnerable category, especially in relation to employment and decent living standards.

Key words: welfare state, long-term care, dependency, carers, leaves, cash benefits, benefits in kind.

1. INTRODUCTION: CARERS AND LONG-TERM CARE REGIMES IN EUROPE

There is a wide scope of comparative research related to long-term care regimes, which spans from focus on elderly care¹⁾, formal and informal care²⁾, social care services³⁾, as well as their correlation with employment models⁴⁾. Building on Lamura⁵⁾, Nies⁶⁾ also provides a typology in which former socialist countries are added into a cluster of LTC regime characterized with low demand for care, high provision of informal care and medium/low provision of formal care⁷⁾. Taking into consideration that the main purpose for creation of the long-term care systems was to provide assistance to the cared for persons, it is understandable that most of the existing regimes focus on measures and type of support provided to the dependent persons. Also, in some countries it is difficult to distinguish the main beneficiary of the long term care

-
- 1) M. Kraus, T. Czypionka, M. Riedel, E. Mot and P. Willemé, *How European Nations Care For Their Elderly - A New Typology Of Long-Term Care*, Enepri Policy Brief, No. 7, July 2011.
 - 2) F. Bettio and J. Plantenga, "Comparing care regimes in Europe", *Feminist Economics*, 10(1), 2004, pp. 85–113.
 - 3) A. Anttonen and J. Sipilä, "European Social Care Services: Is It Possible To Identify Models?", *Journal of European Social Policy*, 6(2), 1996, pp. 87–100.
 - 4) A. Simonazzi, "Care regimes and national employment models", *Cambridge Journal of Economics*, 33(2), 2009, pp. 211–232.
 - 5) G. Lamura, *Dimensions of future social service provision in the ageing societies of Europe*, Paper presented at the VI. European Congress of Gerontology and Geriatrics, St. Petersburg, Russia, 2007.
 - 6) H. Nies, K. Leichsenring and S. Mak, "The emerging identity of Long-Term Care systems in Europe", In: *Long-Term Care in Europe. Improving policy and practice* (eds. Leichsenring K., Billing J., and Nies H.), Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2013, pp. 19–41.
 - 7) K. Schulmann and K. Leichsenring, *Social support and long-term care in EU care regimes*, European Commission's Seventh Framework Programme FP7-SSH-2012-1/No 320333, 2014, Internet, www.mopact.group.shef.ac.uk, 05/04/2016

support, as some of the benefits aimed at cared for persons, may also be beneficial for the carers. Despite the fact that the primary concern of this paper is to analyze regimes according to their focus on carers, still the analysis will be built after investigating variety of long-term care approaches discussed in the literature and their main contribution.

The most widely cited Esping-Andersen's welfare state regime typology (1990)⁸⁾ provides beneficial ground for disentangling political and welfare cross-national variations. While this classification does not bear any long-term care variable, still it provides source for identifying different country-clustered approaches related to decommodification, stratification and public-private mix. Esping-Andersen's⁹⁾ seminal work contributed towards emphasizing the "de-familization of welfare responsibilities" in Scandinavian countries, the norm of "private welfare provisions and limited public responsibilities" in the Liberal camp, "the subsidiary character of state intervention after family capacities are exhausted" in the Conservative model, and "traditional familial welfare responsibilities" in Mediterranean countries.

Other authors building on existing welfare state classifications, and adding the long-term care aspect, outlined additional typologies. Lamura¹⁰⁾ on the basis of carers' perceptions in six countries (Greece, Italy, UK, Sweden, Poland and Germany) identified divide between North West Europe (NWE) and South West Europe (SWE). He outlined perceptible level of service provision (in terms of day care, information, and self-help groups) in Germany, Sweden, and the UK. In the other analyzed countries, he perceived a widespread absence and/or inaccessibility of support (albeit in Italy this was mitigated by the cash for-care schemes).¹¹⁾

As described in Schulmann and Leichsenring¹²⁾, a typology of European long-term care regimes was provided by Nies et al.¹³⁾, focus-

8) G. Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, Princeton, 1990.

9) G. Esping-Andersen et al., *Why We Need a New Welfare State*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

10) G. Lamura, E. Mnich, M. Nolan, B. Wojszel, B. Krevers, L. Mestheneos and H. Dohner, "Family Carers' Experiences Using Support Services in Europe: Empirical Evidence From the EUROFAMCARE Study", *The Gerontologist*, Vol. 48, No. 6, 2008, pp. 752–771.

11) *Ibid*, pp. 765.

12) K. Schulmann and K. Leichsenring, *Social support and long-term care in EU care regimes*, European Commission's Seventh Framework Programme FP7-SSH-2012-1/No 320333, 2014, Internet, www.mopact.group.shef.ac.uk, 05/04/2016

13) H. Nies, K. Leichsenring and S. Mak, "The emerging identity of Long-Term Care systems in Europe", In: *Long-Term Care in Europe. Improving policy and practice* (eds. Leichsenring K., Billing J., and Nies H.), Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2013, pp. 19–41.

ing on demand and provision of formal and informal care. They identified four long-term care regimes, i.e. Standard care mix; Universal Nordic; Family based, and a Transition regime, ranging from high, medium and low provision of care.

A different approach was taken by Kraus et al.¹⁴⁾, which developed two typologies. The first one, based on 21 EU member states analyses the organization and financing of care. It outlines four groups of countries ranging from highly developed systems and generous public funding (Nordic countries, France and Germany), group of highly developed systems (Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Slovakia), through less patient-friendly systems (Hungary, Lithuania, Poland, Romania) and finally moderate financial generosity and moderate organisational depth systems (Austria, England, Finland, Italy, Latvia, Slovenia and Spain)¹⁵⁾. Their other typology focuses on use of care and is based on 14 EU member states. Based on variables, such as: public expenditure on LTC as a share of GDP, private expenditure as a share of LTC spending, informal care recipients 65+ as share of the population 65+, and support for informal care givers, they identified four clusters of systems, namely: Informal care oriented with low private financing; Generous, accessible and formalised; Informal care oriented with high private financing; and High private financing where informal care seems necessity.¹⁶⁾

We can see that few of these regimes (i.e. formal and informal care regimes) were constructed on the basis of lack of existing support provided towards carers. Some may rightly argue that the main purpose of the long-term care systems was not to provide for the carers, but for the dependent persons. Hence, it is understandable that the main focus of analysis on the cared for persons dominate the scientific literature. However, carers' aspect of analysis provides additional insight into the challenges of long-term care systems, as care provision may be a source for greater vulnerability, especially among women, and particularly in relation to carers limited possibilities for employment and/or adequate incomes.

Inadequate provision and lack of measures for reconciliation between private and professional life aimed towards carers was an initial imperative for the analysis in this paper. In this respect, a recent com-

14) M. Kraus, T. Czipionka, M. Riedel, E. Mot and P. Willemé, *How European Nations Care For Their Elderly - A New Typology Of Long-Term Care*, Enepri Policy Brief, No. 7 July 2011.

15) M. Kraus, T. Czipionka, M. Riedel, E. Mot and P. Willemé, *How European Nations Care For Their Elderly - A New Typology Of Long-Term Care*, Enepri Policy Brief, No. 7 July 2011. pg. 3.

16) *Ibid.* pg. 3.

parative synthesis report¹⁷⁾, presents one of the initial attempts in the scientific literature to provide an overview of schemes/regimes existing in the European Union member and candidate countries, as well as in the four European Free Trade Association countries, with the focus on the carers. According to the analysis of 35 countries, this report identified two broad categories of care regimes aimed at carers, defined as:

- a) Developed and mature support schemes for carers and
- b) Underdeveloped support schemes for carers.

The first broad category of developed and mature support schemes contains two subgroups, namely: Countries with relatively universal and comprehensive long-term care support schemes for carers and countries providing provisions mainly to the dependent person and specific support to the carer. Representatives of the former category were identified as: “countries with well-established, long-lasting tradition of LTC; with existing mix between leaves, cash benefits and benefits in kind specifically provided to the carer; with a well-developed public system of in-home care support and with institutional care that represents a significant support for the work-life balance of the carer”¹⁸⁾. Countries that belong to the latter category are mostly those that have specific support towards carers, including: generous leave conditions, well developed institutional care, and cash benefits targeted specifically at the carer. On the other side of the spectrum, are countries belonging to the “familistic” model, where specific provisions for the carers are almost non-existent.¹⁹⁾

Notwithstanding the issues affecting long-term care classifications (i.e. traditions, different socio-economic and demographic contexts, chosen variables, etc.), this paper will try to qualitatively compare different measures offered to carers and their effectiveness in combining private and professional life. In doing so, the analysis will be based on insight into case studies (Sweden, Germany, United Kingdom, Italy and Macedonia), belonging to different care regimes aimed at carers. In addition, this categorization will be compared with the welfare state regime classification of Esping-Andersen (1990), with purpose to analyse possible differentiations from the overall welfare state contours.

17) D. Bouget, S. Spasova and B. Vanhercke, *Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Europe - A Study of National Policies*, Brussels: European Commission, Brussels, 2016.

18) D. Bouget, S. Spasova and B. Vanhercke, *Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Europe - A Study of National Policies*, Brussels: European Commission, Brussels, 2016.

19) *Ibid*, pp. 18.

2. LEAVES, CASH BENEFITS AND BENEFITS IN-KIND FOR CARERS IN THE EUROPEAN LONG-TERM CARE SYSTEMS

Carers' support in different long-term care systems varies in relation to scope, types and emphasis of provision. While some countries place greater accent on care services, others have prioritized financial benefits as a means of facilitating carers' private and professional life. Four analysed countries below, belonging to different long-term care "regimes", provide insight into diversity and prominence of carers provision in Europe.

Sweden has been placed into the first broad category – developed and mature support schemes for carers, within the Bouget, Spasova and Vanhercke (2016) categorisation of long-term care regimes, characterised by specific arrangements targeted at carers, and/or provisions granted to the dependent person who uses them to pay a carer. In addition, Sweden belongs to the first subgroup of countries from the first broad category, considered to have relatively universal and comprehensive LTC support scheme, with well-established, long-lasting tradition of LTC, regardless of the age of the dependent person, and where organising such care is seen as a public responsibility. Individual independence is a key feature of these policies, and there is no legal maintenance obligation between relatives. According to Bouget, Spasova and Vanhercke²⁰ there are three main features of this system: a) mix between mostly short-term leaves, cash benefits and benefits in kind specifically targeted at the carer, and those geared to the dependant, as well as a broad supply of respite support (a short break from caring duties); b) widespread, well-developed and accessible in-home services (medical assistance, household services), which reduces the need for care provided informally; and c) generous LTC provisions in kind (both to the dependent person and to the carers). All these, together with the flexible structure of the labour market, often allow the carer to stay in employment during care obligations. Hence, the consequence on the carer's well being is rather positive. In terms of goals and principles of the LTC, the main responsibility lies with the national government, while municipalities are in charge for funding and service/benefits provision. The principle of universalism in Sweden was challenged during the 90ties, due to the economic recession, which resulted in: reduc-

20) D. Bouget, S. Spasova and B. Vanhercke, *Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Europe - A Study of National Policies*, Brussels: European Commission, Brussels, 2016.

tion of public long-term care provision, support towards the consumer choice models, and focus of the care on the neediest.

Germany belongs to the same broad category of developed and mature support schemes for carers as Sweden, but to a different subgroup of countries providing provisions mainly to the dependent person and specific support to the carer.²¹⁾ According to Bäcker²²⁾, Germany's LTC system can be considered to have the following characteristics: a) It is targeted at support for the carer (usually relatives); b) Provides generous leave conditions and specific cash benefits targeted at the cared-for person, who uses them to buy in care; c) Well-developed Institutional care (residential care, day care provided in institutions, etc.); d) Benefits in kind, mainly granted to the cared-for person, but considered as an important indirect support to the carer; and e) Benefits that are targeted at the dependent person but specifically provide support to the carer, most often a family member. Following the Bismarckian tradition, Germany introduced a LTC insurance scheme in the 1990s, as the fifth pillar of the national statutory insurance system, with benefits based on insurance claims. LTCI distinguishes between three levels of care and three different arrangements. A recipient can choose from: care allowance, home care (in kind) and residential care. Taking into consideration main principles of long-term care provision, it may be argued that overall contours of the German LTC system coincide with the Esping Andersen welfare state description. It is insurance based, contributory based, with the social market economy approach. Also, long-term care insurance principle follows the health insurance logic and covers almost the entire population (around 90%).

UK is a specific case related to carers support as part of the long-term care system. Namely, in different regimes, it is placed differently depending on the variables chosen. For example, in Schulmann and Leichsenring²³⁾ it is defined as a "standard-care mix" regime, with medium/high demand for care, medium/low provision of informal care and medium provision of formal care. In Kraus et al.²⁴⁾ England (as representative of UK) is part of the cluster whose nature of the system is defined as informal and care oriented, with following characteris-

21) Ibid.

22) G. Bäcker G, *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives – Germany*, European Commission, Brussels, 2016.

23) K. Schulmann and K. Leichsenring, *Social support and long-term care in EU care regimes*, European Commission's Seventh Framework Programme FP7-SSH-2012-1/No 320333, 2014, Internet, www.mopact.group.shef.ac.uk, 05/04/2016

24) M. Kraus, T. Czypionka, M. Riedel, E. Mot and P. Willemé, *How European Nations Care For Their Elderly - A New Typology Of Long-Term Care*, Enepri Policy Brief, No. 7 July 2011.

tics: medium spending, high private financing, high informal care use, high informal care support and high cash benefits. Some of the reasons for different positioning of UK/England in relation to long term care regime clusters and particularly its focus on carers, lies in the difference between legislative provisions and their implementation. Namely, while there are specific leaves, cash benefits and benefits in kind provided to the carer, they are subject of strict eligibility conditions and/or dependent on negotiation with the employer. Main type of carers support in UK, includes: a) Flexible working and time off in emergencies; b) Carers Allowance and Carer Premium and c) Assessment of carers needs, respite breaks, one-off cash payments, service Information and advice, etc. As outlined by Glendinning²⁵⁾, the current long term care system in UK produces “high proportions of carers who give up paid work because of care responsibilities, very small proportions who combine any more than minimal care-giving with full-time work and the significant uncompensated earnings lost by those who reduce from full- to part-time work.”

Finally, *Italy* has been described as a “family based” long-term care regime by Schulmann and Leichsenring,²⁶⁾ where a “migrant-in-the-family” model of care has emerged. Regarding carers, there is a generous and developed care leave system (both short and long leave provisions), a universal flat rate benefit (*Indennità di accompagnamento*) and a limited provision of home and residential care services. The combination of these measures offers a degree of reconciliation between private and professional life of carers. However, as indicated by Jessoula, Pavolini and Strati²⁷⁾ “the weaknesses of the LTC system and of the measures taken to reconcile the work-life balance for people of working age with dependent relatives is linked to the provision of carer’s benefits in kind and LTC services”. According to them, it is increasingly difficult to reconcile working and caring, in a context of unchanged family organisation that has weakened the traditional intergenerational solidarity, on which the Italian LTC system was historically grounded.²⁸⁾ Despite the fact that the Italian LTC system has invested a significant amount of resources in fostering reconciliation between

25) C. Glendinning, *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in UK*, European Commission, Brussels, 2016, p. 4.

26) K. Schulmann and K. Leichsenring, *Social support and long-term care in EU care regimes*, European Commission’s Seventh Framework Programme FP7-SSH-2012-1/No 320333, 2014, Internet, www.mopact.group.shef.ac.uk, 05/04/2016

27) M. Jessoula, E. Pavolini and F. Strati, *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in UK*, European Commission, Brussels, 2016.

28) *Ibid*, p. 5.

family life and work still, according to EU Labour Force Survey data, Italian family caregivers are less capable than their western European counterparts to access flexible working times.

More direct comparison between carers' leaves, cash benefits, and benefits in kind shows that analysed countries differ in relation to emphasis on support mechanisms regarding carers. While Sweden's LTC system is characterised by generous benefits targeted both at the dependent person and the carer, with focus on social services provided by municipalities at local level, Germany's benefits are mostly designed to provide support to the carer, most often a family member, as there is strong emphasis on reconciliation of work and care obligations. Other differences that emerge show that, while in UK we see a well-developed system of carers' benefits in kind, in Italy this is the least developed and effective aspect of the LTC system. On the other hand, Italy has generous, universal and flat rate system regarding carers' leaves and cash benefits, while in UK this is conditional and means tested.

Also, analysed case studies show that their long-term care sectors correspond in general with the Esping Andersen's welfare states regimes. Some divergence may be seen in the case of Sweden. As rightly pointed by Karlsson, Iversen and Oien,²⁹⁾ the long-term care sector in Sweden shows "the difficulty of reconciling the Scandinavian welfare state universalism and political tradition of strong local autonomy". As they point out, greater universalism at the expense of local autonomy has been practised in a way that Swedish national government provide funds that the local authorities can apply for. In the other three countries, we see overlapping of LTC characteristics with the general welfare state model. Lack of more visible support towards carers in the case of Italy can be associated with the tradition of familialistic approach, where caring responsibilities lie within the family while the government modestly supports them. Greater possibilities for reconciliation between professional and private life of carers may be observed in Sweden and Germany, where focus on (non-negotiable and paid) leaves and in-kind benefits take pressure off from the caring duties.

The carers' perspective of long-term care shows these systems are path-dependent, and influenced from their welfare legacies and traditions. Despite recent reforms undertaken in the some of the countries, still analysed national LTC sectors does not significantly alter or change traditional welfare architectures. Taking into consideration European

29) M. Karlsson, T. Iversen and H. Oien, *Scandinavian Long-Term Care Financing*, Working Paper 2010:2, University of Oslo, Health Economics Research Programme, Oslo, 2010, Internet, http://www.med.uio.no/helsam/forskning/nettverk/hero/publikasjoner/skriftserie/2010/2010_2.pdf, 24/04/2016

demographic trends and anticipation of even greater demand for long-term care on one side, and labour market trends among carers on the other, it will be necessary for most of the LTC systems, particularly in those where there is a limited governmental role, to place more emphasis on support mechanisms which integrate caring duties and participation and remaining in the labour market.

3. MACEDONIA: LACK OF WORK-LIFE BALANCE MEASURES FOR CARERS WITH DEPENDENT RELATIVES³⁰⁾

The long-term care regime in Macedonia has not been part of the existing welfare state typologies, nor long-term care regimes. Classification provided by Bouget, Spasova and Vanhercke³¹⁾ places Macedonia in the cluster of countries with underdeveloped support schemes for carers. This is justified, as long-term care support in the country provides rights and services mainly to those being cared for. Carers' rights, especially leave and in-kind benefits, are not comprehensively developed. The regime was partly established under the previous socialist system (pre 1991), and the dominant form of support included residential care (which is now largely privatized) and cash benefits. In recent years, some new forms of cash benefits have been introduced. However, labour market support of carers is still marginalized, making carers more vulnerable in relation to employment and decent living standards.

Long-term care benefits are mainly provided to cared-for persons. There are only two long-term care benefits for carers, and eligibility for these two benefits is limited only to carers who are parents. There are no specific in-kind benefits that are provided to support people with dependent relatives. In-kind support is provided only to cared-for persons.

The coverage of the long-term care regime in relation to carers is very narrow, as it only concerns parents of disabled children. Hence, other categories of people – such as spouses and other family carers who are working and at the same time providing help and assistance to a family member in need of long-term care – are not covered or sup-

30) This part builds on the ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in former Yugoslav Republic of Macedonia (2016), author: Gerovska Mitev, M.

31) D. Bouget, S. Spasova and B. Vanhercke, *Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Europe - A Study of National Policies*, Brussels: European Commission, Brussels, 2016, p. 9.

ported through social, health or employment measures. Take-up is also very low. Official statistical data for 2014 show that, in the case of the only social protection right/benefit aimed at carers, only 9.1% of all potential beneficiaries used it.

3.1. Overall description of long-term care regime

Long-term care is not ensured by a single system, but it is provided partly under the social protection and pension insurance system (run by the Ministry of Labour and Social Policy) and partly under the health care system (under the responsibility of the Ministry of Health). Each of these systems has its own legal regulations, criteria of accessibility and quality, and method of financing. Apart from the state-guaranteed systems, family members and other close persons traditionally provide long-term care. Long-term care is financed primarily from state funds, but also by the care recipient and/or their family.

In terms of overall support, the long-term care regime in the Macedonia consists of combinations of rights related to: (i) financial support; (ii) residential and non-residential services; and (iii) carers' leave. In addition, informal care-giving is a substantial part of caring for dependent people.

Institutionalized forms of long-term care are provided through social and health care institutions, as well as through some home-based services provided at community level. Institutional protection for old people is insufficiently developed compared with some European states. This can be illustrated by the fact that only four public homes for old people are in existence. Non-institutional protection is provided under the health and social protection system through a number of services that are insufficiently developed and coordinated. There have been very small steps in the direction of de-institutionalizing services for people with disabilities within the social protection system, but they are not yet sufficient.³²⁾

The scope of rights related to long-term care is specified in the laws on health protection, health insurance, social protection and labour. The existing legal provisions cover the long-term care protection of elderly persons, as well as of children and persons with physical, mental and/or developmental disabilities.

1.2. Description of carers' leave

As previously indicated, the least developed aspect of the long-term care regime in Macedonia is the support for carers' leave. There

32) V. Dimitrievska, "The Model of Long-Term Care in R. Macedonia", *Journal of Social Policy*, Year 3, No. 5, 2010, pp. 468–484.

is only one scheme that enables shortened working hours (which is not strictly a form of leave). Also, eligibility for this scheme is very narrowly defined and can be used only by parents (not relatives or other family members).

The only leave scheme concerns parents caring for children with developmental problems and special educational needs, under the Labour Law (art. 169).³³⁾ One of the parents (or a single parent) has the right to work part-time, subject to approval by a medical commission (if the child is not in residential care). According to the rulebook for acquiring this right (Official Gazette No. 49/2013), applicants need to provide a decision from their employer supporting their use of the right to shortened working hours according to the law. The shortened working hours, under this article, are treated as full-time working hours, and the right to salary compensation is regulated according to the Law for Social Protection (described later in the section on carers' benefits).

The other option that carers may use is unpaid leave (art. 147 of the Labour Law), which may be taken for up to a maximum of 3 months during one calendar year. This right is administered through employers, who send a form to the Employment Agency confirming the suspension of the employment contract due to the use of the right to unpaid leave. The criteria and conditions for using this right are regulated under collective agreements.

3.3. *Description of carers' cash benefits*

Long-term care benefits are mainly provided to dependent persons. There are only two long-term care benefits for carers, and eligibility for these two benefits is limited to carers who are parents.

Salary compensation for shortened working hours due to care of a child with developmental problems and special educational needs: this is currently the only benefit paid directly to carers, i.e. the parents. It is paid at a fixed amount of 4,987 Denars (EUR 81), which represents 52% of the minimum wage. Salary compensation is financed from the state budget. The part-time working hours are treated as full working hours.

Financial assistance granted to a single parent with a disabled child, upon reaching pensionable age: this is a newly established right (in 2014). It is paid to a single parent who takes care of their disabled child until the child reaches the age of 26 (continuously for 15 years) provided that the parent is unemployed or not entitled to a pension. The benefit is given to the single parent upon reaching pensionable age,

33) Labour Law, Official Gazette of the RM, No. 167.

i.e. 62 (women) or 64 (men). The benefit represents a form of pension, paid as a fixed monthly payment set at 8,000 denars (EUR 130), which represents 83% of the minimum wage.

The main beneficiaries of other benefits are dependent persons. These include: 1) Financial reimbursement for assistance and care (amounting either 62 or 70 Euro per month); 2) Special allowance for disabled children up to 26 years of age (71 Euro per month), 3) Permanent financial assistance (means tested, 60 Euro for a single beneficiary); 4) Allowance for mobility (114 Euro per month); Allowance for blindness (114 Euro per month) and Allowance for deafness (65 Euro per month).

According to data from the State Statistical Office for 2014, out of all the above-mentioned rights, the most used was financial reimbursement for assistance and care, while the least used was the salary compensation for shortened working hours.

3.4. Description of carers' benefits in kind

In Macedonia there are no specific in-kind benefits that are provided to support people with dependent relatives. For dependent persons, there is homecare and assistance – mainly for elderly and disabled people.

Institutional care for disabled and elderly is very limited. Data from the World Health Organization and Public Health Institute indicate that “In 2013, the total available beds from care units and private homes for elderly was 930 beds, or 44.8 beds per 100.000 inhabitants”³⁴⁾. Limited provision is not the only concern, but also the affordability of the accommodation as majority of them (534 beds) were provided by private homes for elderly.

The social protection system offers access to day care centres, small group homes and accommodation in a foster family. Day care centres for disabled people, run by the state or non-governmental organizations (NGOs), provide a stay on a day or half-day basis, nutrition and personal hygiene, as well as working, cultural, entertainment and other activities. Institutionalized care is still a dominant form of social care, while other forms of non-residential care are less utilized.

The health care system offers specialized day care centres and centres for palliative care, community mental health centres that provide services through, sheltered homes, social clubs, and mobile teams that provide home treatment. The main beneficiaries of these services are dependent persons.

34) ESE, *The cost of unpaid care for dependent adults*, Association for Emancipation, Solidarity and Equality of Women - ESE, Skopje, 2016, p. 5.

In addition, pensioners in need of long-term care are entitled to rehabilitation and spa treatments on the basis of an established diagnosis and referral issued by their personal doctor and a medical committee.

3.5. Effectiveness of work-life balance measures for working-age people with dependent relatives

As can be seen, the formal support given to the carers of dependent children and relatives is very limited. The *coverage* is also very narrow, as it only concerns parents, who in turn are provided with very few support measures – shortened working hours, salary compensation for shortened working hours, and financial assistance (not yet accessible) to a single parent with a disabled child, upon reaching pensionable age. Hence, other categories of people – such as spouses and other family carers who are working and at the same time providing help and assistance to a family member in need of long-term care – are not covered or supported through social, health or employment measures. According to the State Statistical Office data, there is a very limited take-up of the benefit - salary compensation. In 2014 only 9.1% of the 715 employees who were working shortened hours, used the benefit.

The overwhelming majority of family carers are women.³⁵⁾ Taking into consideration considerable degree of undeclared work in the country, it may be said that there is a large number of women who do not participate in the labor market due to care for dependent persons in the family.

Carers from more vulnerable ethnic communities, such as Roma are even more affected, as they face highest rate of unemployment and poverty in the country. According to a recent research, based on interviews with working age carers from 19 Roma households, majority of them were unemployed women, not looking for job due to caring duties. Average time they spend on caring duties is around 37 hours a week, or 22% of their time during the day.³⁶⁾

The limited provision of support for carers makes it impossible to reach any conclusions as to their employment effects. In general terms, combining the benefits given to the cared for and benefit for carers, contributes to some extent towards offsetting the financial costs of the carers. Overall, carers are faced with continuous challenge of: providing financial resources for individual and the cared-for needs;

35) State Statistical Office, *Labour Force Survey 2015, 2014, 2013, 2012*, State Statistical Office, Skopje.

36) ESE, *The cost of unpaid care for dependent adults*, Association for Emancipation, Solidarity and Equality of Women - ESE, Skopje, 2016.

exclusion from the labor market, lack of sufficient support of combining shortened working hours and caring duties, lack of social security in the old age.

It can be concluded that the overall package of measures aimed at carers and the cared-for is not balanced. Almost all measures are aimed at dependent people, with a clear lack of specific support for carers such as longer leaves and in-kind benefits. The only aspect that provides some support to carers and the cared-for is the financial benefits from the social protection system. The possibility of combining these can in many cases lead to an income close to the national average salary, but it certainly does not contribute to work-life balance for carers.

Taking into consideration all of the above, reform of the long-term care system is an urgent issue.

LITERATURE

- Anttonen A. and Sipilä J., “European Social Care Services: Is It Possible To Identify Models?” *Journal of European Social Policy*, 6(2), 1996, pp. 87–100.
- Bäcker G., *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives – Germany*, European Commission, Brussels, 2016.
- Bettio F. and Plantenga J., “Comparing care regimes in Europe”, *Feminist Economics*, 10(1), 2004, pp. 85–113.
- Bouget D., Spasova S. and Vanhercke B., *Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Europe - A Study of National Policies*, Brussels: European Commission, Brussels, 2016.
- Dimitrievska V., “The Model of Long-Term Care in R. Macedonia”, *Journal of Social Policy*, Year 3, No. 5, 2010, pp. 468–484.
- Esping-Andersen G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, Princeton, 1990.
- ESE, *The cost of unpaid care for dependent adults*, Association for Emancipation, Solidarity and Equality of Women - ESE, Skopje, 2016.
- Esping-Andersen et al., *Why We Need a New Welfare State*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Gerovska Mitev M., *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Former Yugoslav Republic of Macedonia*, European Commission, Brussels, 2016.
- Glendinning C., *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in UK*, European Commission, Brussels, 2016.
- Hiilamo H. and Kangas O., “Trap for women or freedom to choose? The struggle over cash for child care schemes in Finland and Sweden”, *Journal of Social Policy*, Vol. 38, No. 3, 2009, pp. 457–475.

- Jessoula M., Pavolini E. and Strati F., *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in UK*, European Commission, Brussels, 2016.
- Karlsson M., Iversen T. and Oien H., *Scandinavian Long-Term Care Financing*, Working Paper 2010:2, University of Oslo, Health Economics Research Programme, Oslo, 2010, Internet, http://www.med.uio.no/helsam/forskning/nettverk/hero/publikasjoner/skriftserie/2010/2010_2.pdf, 24/04/2016
- Kraus M., Czyptionka T., Riedel M., Mot E. and Willemé P., *How European Nations Care For Their Elderly - A New Typology Of Long-Term Care*, Enepri Policy Brief, No. 7 July 2011.
- Lamura G., *Dimensions of future social service provision in the ageing societies of Europe*, Paper presented at the VI. European Congress of Gerontology and Geriatrics, St. Petersburg, Russia, 2007.
- Lamura G., Mnich E., Nolan M., Wojszel B., Krevers B., Mestheneos L. and Dohner H., "Family Carers' Experiences Using Support Services in Europe: Empirical Evidence From the EUROFAMCARE Study", *The Gerontologist*, Vol. 48, No. 6, 2008, pp. 752–771.
- Leichsenring K., Billings J. and Nies H. (eds.), *Long-term care in Europe: Improving Policy and Practice*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.
- Ministry of Labour and Social Policy, *Social protection rights and services*, Internet, <http://www.mtsp.gov.mk/uslugi-i-prava.nsp.x>, 04/05/2016.
- Nies H., Leichsenring K. and Mak S., "The emerging identity of Long-Term Care systems in Europe", In: *Long-Term Care in Europe. Improving policy and practice* (eds. Leichsenring K., Billing J., and Nies H.), Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2013, pp. 19–41.
- Labour Law, Official Gazette of the RM, No. 167.
- Schön P., Johansson L., *ESPN Thematic Report on Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Sweden - A study of national policies*. European Commission, Brussels, 2016.
- Schulmann K. and Leichsenring K., *Social support and long-term care in EU care regimes*, European Commission's Seventh Framework Programme FP7-SSH-2012-1/No 320333, 2014, Internet, www.mopact.group.shef.ac.uk, 05/04/2016
- Simonazzi A., "Care regimes and national employment models", *Cambridge Journal of Economics*, 33(2), 2009, pg. 211–232.
- State Statistical Office, *Labour Force Survey 2015, 2014, 2013, 2012*, State Statistical Office, Skopje.
- State Statistical Office, *Social Welfare for Children, Juveniles and Adults*, State Statistical Office, Skopje, 2015.

Маја Геровска Митев. Сузана Борнарова

**ИДЕОЛОГИЈЕ ДРЖАВНОГ БЛАГОСТАЊА И
РЕЖИМИ ДУГОРОЧНЕ НЕГЕ:
ИЗАЗОВИ НЕГОВАТЕЉА У МАКЕДОНИЈИ**

Резиме

Анализа система дугорочне неге у развијенијим европским државама благостања показује да се не посвећује подједнака пажња улози приватног и професионалног живота. Такав баланс је више остварив кроз различите исплате послодаваца и сервисе у Шведској, као и кроз различита социјална давања и систем социјалне заштите у Немачкој. Остале земље захтевају доказе за обезбеђена права (Уједињено Краљевство), а пружају и ограничене јавне сервисе (Италија). То показује да се неговатељи сусрећу са различитим изазовима зависно од режима или система социјалне заштите. Неговатељи у Шведској имају обезбеђен интегрални пакет примања и социјалних сервиса, али то може водити „родној замци“. Коришћење неговатељских примања може навести да само жене обављају неговатељске улоге и доведу у питање остварен висок ниво запослености у овој земљи. Систем социјалне заштите у Немачкој може бити од користи неговатељима са пуном и стабилном зарадом, али и ризичан за незапослене неговатеље или оне са мигрантском прошлoшћу. Неговатељи у Уједињеном Краљевству у великој мери зависе од послодавца, док италијанским неговатељима недостаје најважнија подршка, тј. више доступних социјалних сервиса и размена. Такође, подршка неговатеља у анализираним европским режимима дуготрајне неге може се повезати са традицијом и идеологијом благостања у оквиру које је настала и касније реформисана. Такав развојни пут је у извесној мери тежак за остваривање у светлу демографских тенденција и показатеља тржишта рада у Европи. Пример система социјалне заштите у Македонији потврђује случај мање развијене и нестабилне државе благостања. Упркос чињеници да актуелни систем социјалне заштите потиче из ранијих социјалистичких времена, он је још увек фокусиран на бригу за особе. Породична брига се помаже само симболички, и то укључује само неговатеље који су родитељи. Остали типови породичне неге нису покривени никаквим типом примања, социјалних сервиса или размене. То представља велику препреку за неговатеље, који су иначе погођени неповољним социјално-економским

показатељима високе незапослености (24,5% у првој четвртини 2016. године) и ниске просечне месечне разраде (360 евра). У најтежем положају су незапослени неговатељи, неговатељи из мањих етничких заједница (попут Рома) и, посебно, жене из таквих домаћинстава. Стога је потребно хитно спровести реформу, али то се, нажалост, још не види на политичком дневном реду.

Кључне речи: држава благостања, дугорочна нега, зависност, неговатељи, давања, социјална примања, исплате послодаваца.

* Овај рад је примљен 27. јануара 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. августа 2017. године.

*Асим Панџић**

Филозофски факултет, Универзитет у Тузли

КВАЛИТЕТ УПРАВЉАЊА ЈАВНИМ РАСХОДИМА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сажетак

Рад има за циљ да утврди квалитет јавних трансфера за социјалну заштиту у Босни и Херцеговини, те да на основу анализе предложи неопходне мјере за њихово унапређење. У раду се анализирају јавни расходи за социјалну заштиту и квалитет дистрибуције и прецизности усмјеравања социјалних помоћи које нису засноване на доходу. Резултати показују да је прецизност усмјеравања социјалних трансфера у Босни и Херцеговини неадекватна и регресивна, те да социјална давања нису квалитетно усмјерена на најугроженији дио популације. Из тих разлога неопходно је унапређење система јавних расхода у области социјалне заштите и увођење нових механизма којима би се квалитетније усмјеравала средства.

Кључне ријечи: менаџмент, јавни трансфери, квалитет, социјална заштита, Босна и Херцеговина.

1. КВАЛИТЕТНО УПРАВЉАЊЕ ЈАВНИМ РАСХОДИМА

Квалитетно управљање јавним расходима представљало је увијек једно од кључних питања сваке земље. Систем управљања јавним расходима представља употребу различитих процедура којима се настоје дефинирати кретања јавних средстава. Тим путем се настоји осигурати ефикасна и квалитетна употреба јавних

* доцент на Одсеку за социјални рад

средстава, фискална дисциплина и имплементација стратешких приоритета. Процес управљања јавним средствима захтијева од различитих институција одређивање приоритета, имплементирања активности и анализе политика у циљу оптималне расподеле оптималних средстава.

Квалитетно управљање јавним расходима у систему социјалне заштите је интегрални дио квалитета у социјалној заштити, који с једне стране представља степен подударности са прихваћеним принципима и праксом (стандардима), а са друге спремност за задовољавање потреба корисника достизање жељених исхода. Добро управљање институцијама социјалне заштите подразумева менаџмент који је оријентиран на квалитет, док добро управљање системом у цјелини подразумева квалитет у јавном управљању ресурсима или јавни менаџмент.¹⁾

2. МЕНАЏМЕНТ ЈАВНИХ РАСХОДА

У поимању јавних расхода у теорији постоје различита схватања која настоје објаснити јавне расходе и њихову структуру. Заједничка основа свих дефиниција је да јавни расходи представљају издатке које држава има у циљу задовољавања јавних потреба. Прецизније, јавни расходи су укупан трошак реализације владиних активности, у склопу којих влада обавља своје регуларне дужности и обавезе, осигурава одређене робе и услуге за своје грађане те осигурава реализацију одређених новчаних трансфера.²⁾

Као компонента БДП-а израженог на расходовној основи, јавни расходи се користе за израчунавање процента домаће производње које троши јавни сектор.

Класификација јавних расхода има велики значај за креирање политика и праћење алокације средстава међу различитим секторима. Укупна фискална контрола намеће потребу за класификацијом јавних расхода заснованом на јасном концепту.³⁾

1) Постоје различита схватања о томе што је јавни менаџмент. Примјерице Бабац га дефинира као „средишњи друштвени *stricto sensu* ‘међусобни процес’ (I. Adzies), средишњу групу и средишњу институцију у уређеним подхватима сваке врсте, било да се ради о економским настојањима, политички намјерама дјеловања, не-профитни подхвати у друштвено-корисним дјелатностима било које врсте.“ Бабац држи да је непрофитни менаџмент „дотично „такав да се води остваривањем непрофитних вриједности“, а управни је менаџмент „леgitиман ако се понаша водећи се вриједностима групе која располаже управно-извршним овластима“.

2) A. Ouanes, and S. Thakur, *Macroeconomic Accounting and Analysis in Transition Economies*, International Monetary Fund, June, 1997, стр. 70.

3) R. Allen, D. Tommasi, *Managing Public Expenditures: A Reference Book for Transition Countries*, OECD, 2001, стр. 121.

Највише кориштени системи класификације јавних расхода су економска класификација јавних расхода, систем који је развијен од стране ММФ-а и функционална класификација јавних расхода (COFOG), која је развијана од стране ОЕЦД-а и УН-а.

Основни предуслов за економску класификацију јавних расхода према приступу ММФ-а јесте усклађеност са Статистичком владиних финансија (GFS). Економска класификација јавних расхода разврстава расходе по природним врстама на: компензацију запослених, издатке за робе и услуге, потрошњу фиксног капитала, камате, субвенције, грантове социјалне накнаде. У складу са овом класификацијом област социјалних давања се дијели на: социјалну помоћ у новцу и неновчаном облику, накнаде за социјалну помоћ у новцу и неновчаном облику и социјалне накнаде за запосленике у новцу и неновчаном облику. Социјалне накнаде прије свега представљају трансфере у новцу или неновчаном облику, који за циљ имају заштиту цјелокупног или појединих група становништва од одређених социјалних ризика, односно околности које могу негативно утицати на благостање становништва кроз смањење прихода или друге начине.

Функционална класификација јавних расхода се заснива на COFOG класификацији. Заснована је на увиду у издвајања по појединим функцијама, што омогућава различите врста анализа и задовољава опће интересе у погледу оцјене и унапређења ефикасности политике јавних расхода. Функционална класификација разврстава јавне расходе на: опће јавне услуге, одбрану, јавни ред и сигурност, економске послове, заштиту околиша, услуге унапређења становања и заједнице, здравство, рекреацију, културу и религију, образовање и социјалну заштиту.⁴⁾ У складу са овом класификацијом социјална заштита се дијели на: болест и инвалидност, старост, породицу и дјецу, незапосленост, становање, социјалну помоћ становништву које није обухваћено редовним социјалним програмима, истраживање и развој социјалне заштите и активности социјалне заштите које нису нигдје сврстане.

У савременим економским кретањима јавни сектор заузима веома значајно мјесто, што потврђује чињеница да јавни расходи у многим европским земљама досежу износ и од 40–50% БДП-а (ОЕЦД 2007).

У одређивању минималног и максималног нивоа јавних расхода треба нагласити да он зависи од могућности и развоја једне земље. Минимум јавних расхода одређен је масом финансијских средства, неопходном за подмирење основних функција држав-

4) R. Allen, D. Tommasi, *Managing Public Expenditures: A Reference Book for Transition Countries*, нав. дело, стр. 123.

но-административног апарата и виталних потреба становништва. С друге стране, максималну границу јавних расхода одређује висина јавних прихода и осигуравање одрживих јавних финансија, гдје се првенствено мисли на одржив дефицит и стање јавног дуга. Коначно, јавни расходи могу бити онолико високи колико то дозвољавају инструменти јавних прихода.

3. ЈАВНИ РАСХОДИ ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Босна и Херцеговина у области фискалног система има ограничене овласти у односу на ниже нивое власти – ентитете, који имају значајну фискалну аутономију. У складу са уставним уређењем земље, фискална политика је на нивоу ентитета и она се разликује у Федерацији БиХ и Републици Српској. У Федерацији БиХ фискална политика је децентрализирана и постоји врло мала вертикална и хоризонтална сарадња између различитих нивоа власти (10 кантона и 84 општине). То је уједно примјер највишег степена фискалне децентрализације у регији. Нижи нивои власти у ФБиХ имају значајне надлежности у дефинисању фискалне политике на расходној страни. Удио расхода нижих нивоа власти, кантона и општина у консолидованом буџету ФБиХ процјењује се на око 75%, укључујући ванбуџетске фондове, без којих је то 43%.⁵⁾

И поред многобројних реформи у Босни и Херцеговини у области фискалне политике, и даље постоје бројни проблеми који имају потенцијал да у знатној мјери умање степен фискалне одрживости и перспективе за побољшање животног стандарда. То се посебно могло уочити у вријеме глобалне економске кризе крајем 2008. и током 2009. године, када је дошло до значајног погоршања фискалне позиције БиХ. Тада је на једној страни дошло до наглог смањења дугорочних финансијских прилива и пада фискалних прихода. С друге стране, постојећа структура јавних расхода довела је фискални сектор БиХ у незавидан положај. Поред тога БиХ се суочава и са дуплирањем и фрагментацијом владиних функција, што доводи до лошег квалитета владиних услуга и у коначници до неефикасне политике јавних расхода.

У Федерацији БиХ права социјалне заштите се финансирају из: буџета општине, буџета кантона, улагања оснивача установа, личног учешћа корисника, легата, поклоне и завјештања и других

5) Svjetska banka, *Bosnia and Herzegovina: From Aid Dependence to Fiscal Self-Reliance*. Report, No. 24297-BiH. Washington DC, World Bank, 2002, стр. 48.

извора.⁶⁾ Ситуација по питању финансирања социјалне заштите је доста сложена, јер ентитет своју надлежност дијели са кантонима (10 кантона) који дефинирају посебне накнаде које финансирају из кантоналних и/или опћинских буџета. То за посљедицу има различитост у нивоу права и висине накнада између кантона што доводи до неравноправног положаја корисника, пошто се висина права одређује у складу са могућностима кантона, те у кантонима који су мање развијени корисници имају мање накнаде или их немају у односу на оне развијеније.

Федерално министарство рада и социјалне политике има функцију економског планирања путем одређивања основице мјесечних новчаних примања у складу са чланом 18 Закона о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и породице са дјецом у ФБиХ а према кретању бруто друштвеног производа утврђеног од стране Завода за статистику ФБиХ.

У складу са Законом⁷⁾ центри за социјални рад финансирају права из буџета Федерације БиХ, буџета кантона, буџета опћине, заклада и фондација и других извора. Финансирање рада институција социјалне заштите – центара за социјални рад, врши се из буџета опћина, које су уједно и оснивачи тих институција.

У Републици Српској начин финансирања социјалне заштите врши се у складу са Законом о социјалној заштити и то из буџета опћина и буџета ентитета.⁸⁾ Законом је прописано да се из буџета опћина обезбјеђују средства за материјално обезбјеђење, додатка за помоћ и његу другог лица, смјештај у установу социјалне заштите, смјештај у другу породицу, помоћ у кући, те услуге социјалног рада и финансирање установа социјалне заштите. Права по основу дјечије заштите финансирају се у складу са Законом о дјечијој заштити.⁹⁾ Финансирање се даје у надлежност Фонда дјечије заштите. Средства за финансирање фонда обезбјеђују се: стопом доприноса за дјечју заштиту утврђену Законом о доприносима;¹⁰⁾ поклонима, донацијама и прилозима физичких и правних лица; кориштењем расположивих средстава и права; и из буџета РС, уколико Фонд, на основу изворне стопе доприноса, објективно не успијева обезбједити потребна средства за реализацију права од општег интереса. Финансирање и рад центара за социјални рад у Републици Српској врши се из буџета опћина који су уједно и

6) *Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodice sa djecom, član 9 Službene novine Federacije BiH, br. 36/99, 54/04 i 39/06.*

7) *Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodice sa djecom F BiH*

8) *Службени гласник РС, бр. 5/93, 15/96, 110/03, 33/08, члан 79.*

9) *Службени гласник РС, бр. 4/02, 17/08 и 1/09, члан 70.*

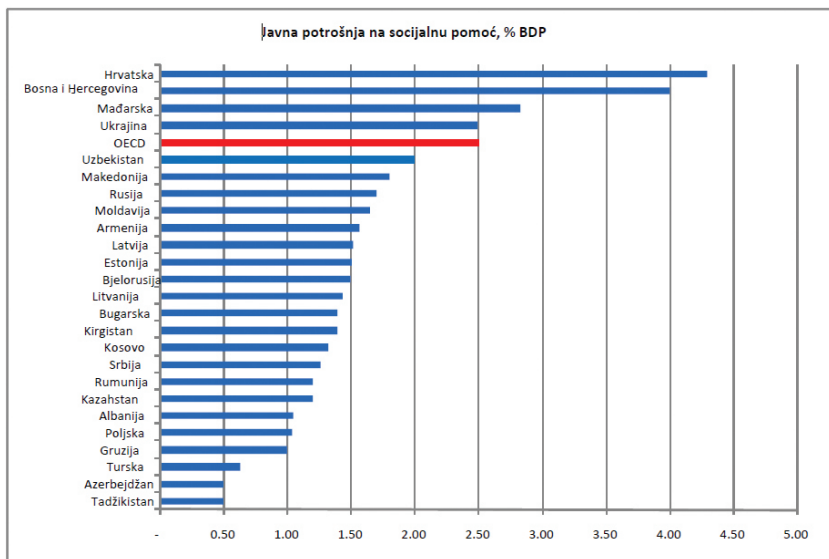
10) *Службени гласник РС, бр. 31/09 – пречишћени текст и 1/11.*

оснивачи.

У Брчко Дистрикту БиХ финансирање социјалне заштите се врши у складу са Законом о социјалној заштити¹¹⁾ из буџета Дистрикта, као и: буџета БиХ, доприноса, пореза, донација и других извора у складу са законом. Финансирање дјечије заштите у Брчко Дистрикту врши се у складу са Законом о дјечијој заштити¹²⁾ остварује се из: буџета Дистрикта, доприноса, пореза, донација и свих других начина у складу са законом. Финансирање и рад центра за социјални рад врши се из буџета Брчко Дистрикта.

У односу на структуру јавних расхода Босна и Херцеговина троши 4% бруто домаћег производа на новчане накнаде кроз разне програме социјалне заштите који нису базирани на доприносима. У том смислу, Босна и Херцеговина је једна од земаља с највећом потрошњом на подручју Европе и централне Азије. Њени расходи су далеко већи од просјека земаља у регији, који се крећу просјечно око 1.6%, или земаља ОЕЦД-а, гдје су исти просјечно око 2.5% (графикон 1).

Графикон бр. 1: Поређење јавне потрошње на социјалну заштиту на међународном нивоу



Извор: Lindert et al. (2009).

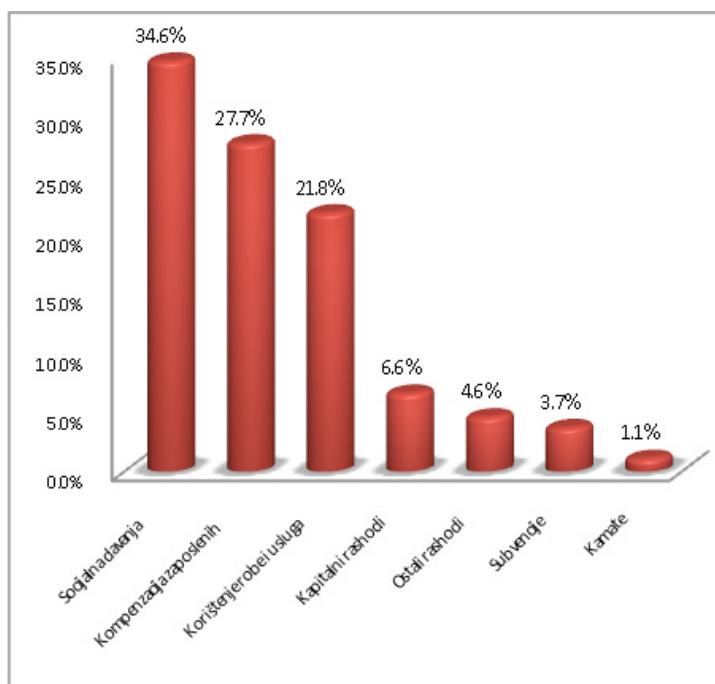
11) *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 1/03, 4/04 i 19/07, član 101.

12) *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 4/04, 21/05, 19/07 i 2/08, član 36.

Издавања Босне и Херцеговине за социјална давања у 2009. години износила су 34,6% од својих укупних расхода (*графикон 2*) док је за компензацију запослених издвајано 27,7% и кориштење роба и услуга 21,8% што у коначници чини око 85% укупних јавних расхода. У 2010. години Босна и Херцеговина је издвајала 34,71% од својих укупних прихода на социјалне помоћи од тога је на нивоу Ф БиХ издвојено 22,66%, у РС 11,40% и Брчко Дистрикту 0,34%.

Програми који су утицали на велика издвајања у Босни и Херцеговини засновани су прије свега на правима бораца (ратних ветерана) и чланова њихових породица (борачке бенефиције). Борачке бенефиције апсорбирају око три четвртине укупне потрошње на новчане накнаде кроз програме социјалне заштите које се не финансирају из доприноса. Овај удио је нешто нижи у Федерацији Босне и Херцеговине (ФБиХ) у односу на Републику Српску (РС).

Графикон бр. 2: Структура јавних расхода у БиХ у 2009. години (економска класификација - % од укупних расхода)

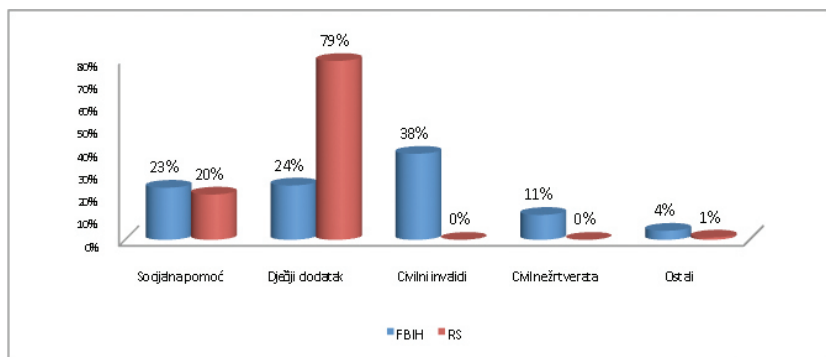


Извору: <https://www.cbbh.ba>, <https://www.bhas.ba>, <https://dep.gov>

Укупни расходи додатно су оптерећени увођењем бенефиција за демобилизоване борце и цивилне инвалиде 2006. године што је проузроковало експоненцијални раст у обје врсте програма, док је потрошња на накнаде цивилним инвалидима порасла готово троструко у периоду између 2006. и 2008. године.

Када су у питању цивилне бенефиције оне заузимају релативно мања финансијска средства у односу на борачке бенефиције. У Федерацији БиХ се издваја око једне трећине укупних расхода који се не финансирају из доприноса, док се у РС-у издваја око једне четвртине укупних расхода (*графикон 4*).

Графикон бр. 3: Састав накнада социјалне помоћи за цивиле у БиХ



Извор: Анкета Свјетске банке о накнадама

У цивилне бенефиције спадају социјалне помоћи, дјечји додатак, бенефиције цивилних инвалида – инвалидске накнаде и цивилне жртве рата. Неке цивилне бенефиције, као што је програм социјалне помоћи или дјечји доплатак заснивају се на имовинском ценсусу домаћинства. Федерација БиХ такође примјењује двије врсте бенефиција за инвалиде – за цивилне инвалиде, те цивилне жртве рата – које се заснивају на правима. Укупно гледајући, у ФБиХ постоји повећање потрошње на бенефиције засноване на правима.

Из претходног излагања се види да Босна и Херцеговина има веома високе јавне издатке (4% БДП) што је знатно више у односу на друге земље које генерирају знатно већи учинак рег сарита. Висока потрошња за социјалне трансфере исцрпљује средства која се могу користити за јавне инвестиције и на основу њих повећа

домаћи *reg carita*. Борачке бенефиције и права имају приоритет код расподеле јавних ресурса. Њима се вјероватно жели остварити социјална стабилност али и остварити важне политичке функције. Такво стање опћенито је неиздрживо, неефикасно и неправедно и оне као такве су регресивне јер усмјерују већу пропорцију јавних готовинских трансфера ка средњој и горњој петини становништва на уштрб оних у најсиромашнијим петинама становништва.

5. КВАЛИТЕТ ТРАНСФЕРА ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

На цијелом простору Босне и Херцеговине социјална давања се заснивају на задовољавању прокламираних социјалних права. Највећи дио права која остварују корисници из закона о социјалној заштити у оба ентитета директно је условљен имовинским статусом и стварним социјалним потребама корисника, док права која произилазе из борачке заштите нису условљена имовинским цензусом.

Као и многе друге земље, Босна и Херцеговина има разрађене вишеструке програме социјалне заштите односно, системе социјалне сигурности. Они се заснивају на програмима који се финансирају из доприноса и програмима који се не финансирају из доприноса.

Табела бр. 2: Потрошња на новчане накнаде социјалне помоћи (% буџета ентитета)

Područje	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Federacija BiH	35,1	35,3	36,3	42,9	39,0	41,9
Republika Srpska	16,3	13,7	14,7	15,8	13,9	13,9
Ukupno	51,4	49,0	51,0	58,7	52,9	54,8

Извор: Свјетска банка, Социјална давања у БиХ, 2009.

Укупна издвајања за новчане накнаде у системима социјалне подршке доста су висока и износе око 53%. Док се задњих неколико година у РС-у тај ниво кретао око 14%, дотле се у буџету ФБиХ за ове намјене издвајало између 35–43% укупно расположивих средстава (табела 2).

Табела бр. 3: Укупна потрошња на новчане накнаде из програма социјалне заштите у ФБиХ и РС у мил.КМ

Novčane naknade korisnicima F BiH	2005	2006	2007	2008
Zakon o boračkoj zaštiti	301	322	402,8	356,6
Zakon o osnovama socijalne zaštite civilnih žrtava rata i porodice sa djecom	64,6	129	227,6	278,9
Ukupno na civilne i boračke naknade	356,6	451,5	630,4	635,5
Novčane naknade korisnicima RS				
Zakon o boračkoj zaštiti	112,1	117,8	145,2	144,2
Zakon o civilnim žrtvama rata				
Zakon o socijalnoj zaštiti	35,5	49	46,9	47,5
Zakon o dječijoj zaštiti	25,1	30,2	35,8	49,4
Ukupno na boračke i civilne naknade	147,6	166,8	191,1	191,7

Извор: Свјетска банка, Социјална давања у БиХ, 2009

Иако Босна и Херцеговина издваја велики дио социјалних трансфера на новчане накнаде које се не финансирају из доприноса најсиромашнији дио становништва је врло мало покривен тим бенефицијама. Трансфери за социјалну заштиту опћенито су регресивни, јер велики дио накнада одлази на најбогатију петину становништва, док најсиромашнија петина становништва прима негдје око 18% од укупних новчаних трансфера за социјалну заштиту.¹³⁾ Ово значи да је тачност усмјеравања социјалних накнада које се не финансирају из доприноса врло мала јер већи дио накнада одлази богатијем дијелу становништва. Дјелотворнији начин за смањивање сиромаштва био би да се усвоје механизми усмјеравања социјалне помоћи. Усмјеравање социјалних помоћи представља начин за повећавање степена ефикасности програма кроз повећавање давања која сиромашни могу да примају унутар фиксног програмског буџета. Мотивација за усмјеравање потиче из три питања везана за политике:

- циљева везаних за смањивање сиромаштва и заштиту сиромашних;
- ограничености ресурса (буџетска ограничења);
- опортунитетних трошкова, односно компромиса између броја корисника и нивоа трансфера.¹⁴⁾

13) Свака петина чини 20% становништва сврстаног према показатељу потрошње (Q1, Q2, Q3, Q4, Q5)

14) D. Coady, M. Grosh, J. Hoddinott, "Targeting Outcomes Redux", *World Bank Research Observer*, No. 19 (1)/2004, стр. 61–85.

Једноставно речено, аргументација за усмјеравање укључује концентрисање ограничених ресурса на оне којима су они најпотребнији.

Усмјеравање социјалних давања се у опћем смислу одређује на основу потреба, то јест, економског статуса (сиромаштва, ризика од пада у сиромаштво), али то такође може бити везано за друге аспекте који су везани за угроженост, као што су животна доб (старија лица, дјеца), етничко поријекло (историјски искључене групе унутар становништва), или инвалидитет.

У многим земљама, усмјеравање засновано на „потребама“ фокусира ресурсе социјалне помоћи на прилично уску дефиницију „сиромашних“ (Бразил, Мексико и Сједињене Државе), гдје виша давања иду екстремно сиромашнима и гдје постоји постепено смањивање висине давања паралелно са порастом дохотка. Постоје одређени докази о томе да политичка економија усмјеравања у тим земљама даје предност уском усмјеравању. У Бразилу, на примјер, докази указују да се политичари кажњавају за сва примијећена „цурења“, тј. давања на лица која нису сиромашна и да имају већу шансу за реизбор ако примијене „снажније“ усмјеравање на сиромашне (Цанври и остали,¹⁵) Линдерт и остали,¹⁶) Линдерт¹⁷). У другим земљама се програми усмјеравају на шире дефинисане „групе са нижим нивоом дохотка“, што потенцијално има циљ обезбјеђивање шире политичке базе за подршку.

Питање да ли усмјеравати давања на хронично сиромашне или привремено сиромашне зависи од циљева конкретног програма мреже заштите и посебно је релевантно у временима кризе. Фискална ограничења значе да не могу „сви узети“ колико им је потребно, што изазива конкурентне притиске. Логика кризног програма је рјешавање губитака у доходу изазваних кризом. Међутим, иако су они који су тек постали сиромашни често са политичког становишта гласни, они нису у сваком случају најсиромашнији.¹⁸) За хронично сиромашне је вјероватније да ће постати још сиромашнији као резултат кризе па они могу да буду највише

15) A. Janvry, F. Finan, E. Sadoulet, R. Vakis, “Can Conditionnal Cash Transfers Serve as Safety Nets in Keeping Children at School and from Working when Exposed to Shocks?”, *Journal of Development Economics*, Elsevier, No. 79(2), 2006, стр. 349–373.

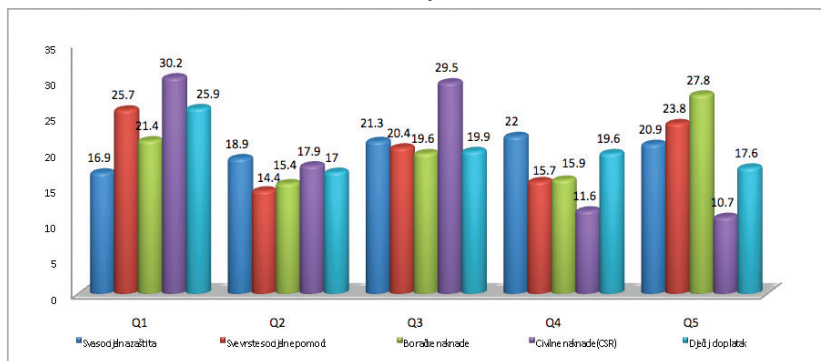
16) H. P. Lindert, B. Milanovic, G. J. Williamson, “Measuring Ancient Inequality”, *NBER Working Papers* 13550, National Bureau of Economic Research, Inc. 2007

17) H. P. Lindert, “Revealing Failures in the History of School Finance”, *NBER Working Papers* 15491, National Bureau of Economic Research, Inc. 2009.

18) M. Grosh, A. Fiszbein, N. Schady, H. G. F. Ferreira, N. Keleher, P. Olinto, E. Skoufias, *Conditional Cash Transfers: Reducing Present and Future Poverty*, World Bank, Washington, 2009, стр. 165.

изложени ризику од подношења губитака који су ненадокнадиви. Избор циљне групе утиче и на тип механизма за усмјеравање који ће бити усвојен. Тако је „апроксимативни имовински цензус“ прикладнији за описивање хроничног сиромаштва, али мање осјетљив на промјене економског статуса (на примјер, кризу).

Графикон бр. 4: Квалитет усмјеравања социјалних трансфера на нивоу БиХ



Извор: адаптирано према Свјетска банка 2009

Када је у питању *целокупна социјална заштита* и тачност усмјеравања социјалних накнада на нивоу Босне и Херцеговине, може се констатовати да је регресивна (графикон б). Наиме, само 16,9% накнада одлази на најсиромашнији дио становништва а они представљају 20% грађана, док 20,9% накнада доступно најбогатијој петини становништва. У Федерацији БиХ тачности дистрибуције накнада за социјалну заштиту је лошија у односу на цјелокупну социјалну заштиту на нивоу БиХ. Тако се на најсиромашнију петину становништва одваја само 10,3% бенефиција, док за најбогатију петину одлази 14% бенефиција из социјалне заштите. Република Српска системом бенефиција за сву социјалну заштиту најсиромашнијим трансферира 6,1%. Исти толики проценат одлази и за најбогатију петину становништва.

Дистрибуција свих социјалних помоћи на нивоу Босне и Херцеговине је такођер регресивна. Тако се за најугроженију популацију становништва издваја 25,7% укупне дистрибуције за све социјалне помоћи, док на најбогатију петину становништва одлази 23,8% (графикон б). У Федерацији БиХ на све врсте социјалне помоћи дистрибуира се 14,1% на најугроженији дио становништва док се на најбогатији дио одваја 24,2%. Дистрибуција укупних бенефиција социјалне помоћи је нешто прогресивнија у РС, гдје они у најсиромашнијој петини примају око 25,7% бенефиција со-

цијалне помоћи које се не финансирају из доприноса у поређењу с 14,1% оних у најсиромашнијој петини у ФБиХ. Међутим, иако нешто прогресивнији резултат (25,7%), он је релативно и даље слаб у поређењу с резултатима оствареним у другим земљама, с обзиром да се за најбогатију петину становништва одваја 23,8%.

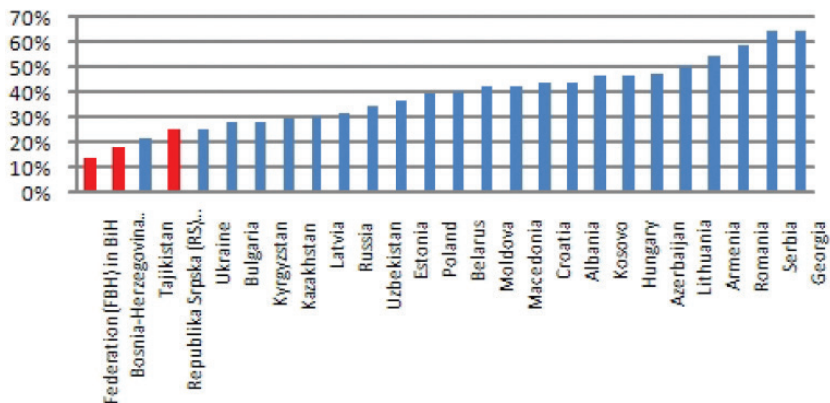
Тачност у усмјеравању цивилних накнада и дјечијег додатка (који се заснива на процјени прихода) у Босни и Херцеговини је знатно прогресивнија у односу на све облике социјалне заштите и социјалне помоћи. Тако се за цивилне накнаде које исплаћује центар за социјални рад издваја 30,2% за најсиромашније у односу на 10,7% за најбогатије, а код дечјих додатака однос је 25,9% : 17,6%. Ипак и ту постоје разлике на нивоу ентитета. У Федерацији БиХ се на цивилне накнаде дистрибуира 25,1%, док је дјечији додаток регресиван јер се за најугроженије становништво издваја 17,2% у односу на најбогатији дио становништва којем се дистрибуира 26,6% дјечијих додатака. Прецизност усмјеравања цивилних накнада и дјечијег додатка у РС-у је знатно боља и прогресивнија. За цивилне накнаде се издваја 47,7% најсиромашнијем дијелу становништва, а за дјечији додаток 35,4%.

Бенефиције везане за ратне ветеране – борачке накнаде су најрегресивније, 26,7% бенефиција се односе на ратне ветеране који се налазе у најбогатијој петини становништва, док они у најсиромашнијој петини примају 21,4% ових бенефиција на нивоу Босне и Херцеговине. У Федерацији БиХ се за најсиромашнију петину становништва трансферира 11,5% бенефиција, а за најбогатију петину 26,5%. У Републици Српској ситуација је нешто повољнија у односу на ФБиХ иако није задовољавајућа, јер се за најугроженију петину становништва исплаћује 21,4% наспрам 27,8% за најбогатију петину становништва.

Дакле овако висок ниво издвајања на програме социјалне заштите који се не финансирају из доприноса није у функцији смањења сиромаштва јер само мањи дио досеже до корисника којима је социјална помоћ неопходна, односно до најсиромашнијих дијелова становништва. На тај начин се оптерећује развој државе, односно не дозвољава развој политика усмјерених на стварање повољнијег пословног окружења и дестимулише запошљавање, што за импликацију има додатно оптерећење јавних буџета.

У поређењу са другим земљама па питању квалитета, односно тачности усмјеравања социјалних бенефиција види се да Босна и Херцеговина има веома низак ниво прецизности усмјеравања (*графикон 5*).

Графикон бр. 5: Усмјеравање накнада социјалне помоћи – поређење с другим земљама



Извор: Нијен и Линдерт (2009) и прорачун аутора кориштењем података HBS 2007. за БиХ

Социјални трансфери у Босни и Херцеговини нису квалитетно усмјерени на најугроженији дио популације, те је стога неопходно унапређење система јавних расхода по питању социјалне заштите и увођење нових механизма којима би се квалитетније усмјеравала средства. С тим у вези намеће се питање како квалитетније усмјеравати средства за сиромашне? Постоји више различитих механизма за каналисање ресурса на конкретне циљне групе.¹⁹⁾ Поједини захтијевају неку врсту оцјене квалификованости за сваког подносиоца захтјева (појединце или породице). Други, проглашавају квалификованим широке категорије људи на основу једноставних карактеристика као што су географска локација (географско усмјеравање) или демографска категорија. Усмјеравање засновано на потребама (гдје су циљна група „сиромашни“) у опћем случају примјењује методе прегледа подносилаца захтјева (за појединце или породице), али понекад такође комбинује то са географским усмјеравањем.

Постоји неколико метода за преглед подносилаца захтјева (појединаца или породица) за квалификованост, укључујући следеће: (а) имовински цензус (*means-testing*, МТ); (б) апроксимативни имовински цензус (*proxy means-testing*, РМТ); (в) хибридни имовински цензус (*hybrid means-testing*, НМТ). Избор између ме-

19) Више о овоме погледати у Свјетска банка, *Социјална давања у БиХ: креирање одрживог система социјалне заштите заснованог на стварним потребама*, 2009.

тода у општем случају зависи од административних капацитета, степена формалности или „мјерљивости“ дохотка, те варијације других карактеристика које се могу посматрати а које су везане за „потребе“.

У Босни и Херцеговини се сада користе тестови дохотка и средстава (имовински цензус или МТ) са циљем одређивања квалификованости за дјечије додатке и програм социјалне заштите. Успјешност програма са имовинским цензусом зависи од детаљне провјере информација, која покрива два аспекта: (а) идентитет подносиоца захтјева и структуру породице/домаћинства; и (б) доходак и средства јединице помоћи. Информације које достављају подносиоци захтјева се потврђују на основу документарних доказа (подносилац доставља документе и рачуне), те преко аутоматизованих рачунарских поклапања.

На супротној страни спектра, земље са великим неформалним сектором користе индиректне методе за процјењивање социјалног стања, посебно они који су засновани на апроксимативном имовинском цензусу (РМТ). Програми засновани на РМТ одређују квалификованост на основу вишедимензионалног индекса карактеристика које се могу посматрати и за које постоји снажна корелација са социјалним стањем (потрошњом, дохотком) домаћинства. У типичном случају то укључује информације о локацији, квалитету стамбеног простора, посједовању средстава/трајне робе, образовању, занимању и дохотку одраслих, те више различитих осталих типова информација (инвалидитет, здравствено стање и тако даље). Промјенљиве се обједињују у композитни скор (индекс) уз кориштење пондера који се одређују помоћу регресионог модела. Квалификованост се одређује тиме што се скор за свако домаћинство пореди са прагом за квалификованост. Програми РМТ, који су иницијално развијени у Чилеу, а затим у широкој мјери кориштени у највећем дијелу Латинске Америке, сада се шире на остале дијелове свијета, у земље као што су Јерменија, Грузија, Индонезија, Филипини и Турска.

Између та два екстрема постоје међурјешења која представљају комбинацију елемената програма са имовинским цензусом и РМТ програма. Тај прелазни модел усмјеравања називамо хибридни имовинским цензусом (НМТ). У оквиру модела НМТ програми оцјењују социјално стање подносиоца захтјева на основу индикатора *рег сарита* дохотка који представља збир дохотка који се може верификовати (из плата и трансфера социјалне заштите) и процијењеног дохотка који се не може верификовати. Тај модел се развија у одређеним привредама у транзицији, при чему су примјери Бугарска, Киргистан и Румунија.

Из *техничке перспективе*, развој и увођење унапријеђених механизма усмјеравања би могли да се изврше релативно брзо, при чему је ширење ревидираних механизма за квалификованост на све кориснике могуће спровести у току периода од 6 до 12 мјесеци. То би укључивало оцјену институционалних и имплементационих аспеката постојећих критеријума и процеса за упис у сваком од ентитета (Република Српска (РС) и Федерација Босне и Херцеговине (ФБХ)) и додатну дијагностику везану за предложени механизам за реформу таквих критеријума и процеса. Такви инструменти би могли да се имплементирају на пробној основи за одређена цивилна и по могућности борачка давања у иницијалној фази. Резултати вјежбе моделирања апроксимативног имовинског цензуса (РМТ) указују да би прецизност усмјеравања била у знатној мјери унапријеђена након реформи које би довеле до увођења формула РМТ као средства за оцјењивање примјене за одређена давања која нису заснована на доприносима.

Из политичке перспективе, креатори политика би требало да одреде темпо којим би такве реформе могле да се прошире, прагове за квалификованост који треба да буду успостављени, те који програми би били изабрани за усмјеравање на основу потреба. Требало би да се донесе политичка одлука о томе да ли би се прихватио у већој мјери постепен приступ, или би се увеле брзе реформе, као и о прагу за квалификованост – ужи фокус на сиромашне или шира дефиниција група са ниским нивоом дохотка. Такве политичке одлуке би морале да представљају резултат пажљивог уравнотеживања фискалних притисака и политичке подршке за такве реформе, а требало би и да буду праћене снажним процесом консултација и стратегијом комуникација са циљем унапређења свијести у БиХ о неопходности таквих реформи.²⁰⁾

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У Босни и Херцеговини као и у многим земљама свијета успостављени су програми социјалне сигурности и заштите. Они укључују прије свега програме који су засновани на доприносима и програме који нису засновани на доприносима. Имајући у виду да је у фокусу овог рада била анализа програма који нису засновани на доприносима и социјалних трансфера из те области, можемо закључити да програми у Босни и Херцеговини имају низ сла-

20) World Bank, *Bosnia and Herzegovina: From Aid Dependence to Fiscal Self-Reliance*. Report, No 24297-BiH. Washington DC, 2002, стр. 22–23.

бости, које доводе до тога да су они мање дјелотворни у заштити дијела становништва којима су намијењени (сиромашни и социјално угрожени). Обухват трансфера који нису засновани на доприносима је низак, без обзира на значајне фискалне одливе. Босна и Херцеговина у структури јавних расхода троши око 4% бруто домаћег производа на новчане накладе кроз разне програме социјалне заштите који нису базирани на доприносима што је знатно више у односу на просјек земаља у регији (1,6%) или земаља ОЕЦД-а (2,5%). У том смислу неопходно је смањити јавну потрошњу која је изузетно висока и у сталном је порасту, што доводи до тога да постаје неодржива, посебно у датом економском окружењу. Поред тога, трансфери су наклоњени ка давањима заснованим на правима за борце/породице палих бораца и нератне инвалиде. Иако ти трансфери одражавају ситуацију у послеријатној БиХ, те вјероватно служе важним политичким функцијама и функцијама социјалне стабилности, они су регресивни, у смислу да је већи проценат давања усмерен ка онима у средњим и горњим петинама економске стратификације становништва. У поређењу са другим земљама, БиХ па питању квалитета односно тачности усмјеравања социјалних бенефиција има веома низак ниво прецизности. Дакле, без обзира на висок ниво издвајања на програме социјалне заштите, који се не финансирају из доприноса, она нису у функцији смањења сиромаштва пошто само мањи дио досеже до корисника којима је социјална помоћ неопходна, односно до најсиромашнијих дијелова становништва. С тим у вези неопходни су нови механизми за усмјеравање, који би, када би се увео за све трансфере који нису засновани на доприносима, могао да стави под контролу фискалну потрошњу, уз истовремени бољи обухват и усмјеравање на сиромашне. Такођер, је неопходно увођење механизма за мониторинг и евалуацију имплементације реформе. Они би требали укључивати сљедеће: оцјену институционалних аспеката постојећих критеријума и процеса уписа на сваком нивоу (ФБиХ РС и БД) и даљу дијагностику везану за предложене механизме за реформу таквих критеријума и процеса.

ЛИТЕРАТУРА

Службени гласник РС, бр. 5/93, 15/96, 110/03, 33/08, члан 79.

Службени гласник РС, бр. 4/02, 17/08 и 1/09, члан 70.

Службени гласник РС, бр. 31/09 – пречишћени текст и 1/11.

Агенција за статистику БиХ, Internet, <https://www.bhas.ba>

- Allen R., Tommasi D. *Managing Public Expenditures: A Reference Book for Transition Countries*, OECD, 2001.
- Centralna banka BiH, Internet, <https://www.cbbh.ba>
- Coady D., Grosh M., Hoddinott, J. "Targeting Outcomes Redux," *World Bank Research Observer*, 19 (1)/2004, стр. 61–85.
- Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Internet, <https://www.dep.gov.ba>
- Grosh M., Fiszbein A., Schady N., Ferreira, H.G. F., Keleher N., Olinto P., Skoufias, E. (2009.), *Conditional Cash Transfers: Reducing Present and Future Poverty*, 47603 (Washington: Svjetska banka, 2009.
- Izveštaj br. 36156-BiH, *Bosna i Hercegovina: Obracun sa fiskalnim izazovima i jacanje perspektiva za rast*, Pregled javne potrosnje i institucija, Svjetska banka, Jedinica za smanjenje siromastva i ekonomsko upravljanje, Septembar 2006. godine
- Janvry A., Finan F., Sadoulet E., Vakis R., „Can Conditionnal Cash Transfers Serve as Safety Nets in Keeping Children at School and from Working when Exposed to Shocks?“, *Journal of Development Economics*, 79(2)/2006, стр. 349–373.
- Lindert, H. P. "Revealing Failures in the History of School Finance", *NBER Working Papers* 15491, National Bureau of Economic Research, Inc., 2009.
- Lindert H. P., Milanovic B., Williamson G. J. "Measuring Ancient Inequality", *NBER Working Papers* 13550, National Bureau of Economic Research, Inc., 2007.
- Manual on Sources and Methods for the Compilation of COFOG Statistics – Classification of the Functions of Government (COFOG), OECD, 2007.
- Ouanes A., Thakur S., *Macroeconomic Accounting and Analysis in Transition Economies*, International Monetary Fund, June 1997.
- Svjetska banka, *Bosnia and Herzegovina: From Aid Dependence to Fiscal Self-Reliance. Report*, No 24297-BiH. Washington DC: World Bank, 2002.
- Svjetska banka, *Socijalna davanja u BiH: kreiranje održivog sistema socijalne zaštite zasnovanog na stvarnim potrebama (2009)*, Internet, <https://www.siteresources.worldbank.org/INTBOSNIAHERZ/.../SPN2009bos.pdf>
- UNDP, *Public Sector Management, Governance and Sustainable Human Development*, New York, 1995.
- World Bank, *Governance: The World Bank Experience*, World Bank, Washington, D.C, 1994.
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodice sa djecom (*Službene novine Federacije BiH*, br. 36/99, 54/04 i 39/06)
- Zakon o dječijoj zaštiti (*Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, brojevi 4/04, 21/05, 19/07 i 2/08)
- Zakon o dječijoj zaštiti (*Službeni glasnik RS*, br. 4/02, 17/08 i 1/09)
- Zakon o doprinosima (*Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 31/09 – prečišćeni tekst i 1/11.)
- Zakon o socijalnoj zaštiti (*Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, br. 1/03, 4/04 i 19/07)

Asim Padzic

THE QUALITY OF PUBLIC EXTENSION IN SOCIAL PROTECTION SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Resume

The main aim of the paper is to determine the quality of public transfers in the field of social protection in Bosnia and Herzegovina and to propose the necessary measures for their improvement based on the analysis. The paper analyzes public expansions for social protection and distribution quality and precision of non-income-based welfare assistance. The results show that the accuracy of targeting social transfers in Bosnia and Herzegovina is inadequate and regressive, and that social benefits are not well-targeted to the most vulnerable part of the population. For these reasons, it is necessary to improve the system of public expenditure in the field of social protection and introduce new mechanisms to better focus resources.

Key words: management, public transfers, quality, social protection, Bosnia and Herzegovina.

* Овај рад је примљен 4. марта 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. августа 2017. године.

*Данијела Ристић**

Управа за извршење кривичних санкција

*Мирослав Бркић***

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

САРАДЊА ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У ШУМАДИЈСКОМ ОКРУГУ СА ПОВЕРЕНИЧКОМ СЛУЖБОМ

Сажетак

Ванзаводске санкције и мере у Републици Србији спроводе се од 2008. године и обухватају широк спектар санкција и мера које се спроводе у заједници. За њихово успешно спровођење неопходан је мултиресорски приступ, односно сарадња различитих служби и система. Са становишта извршења ванзаводских санкција и мера, нарочито је битна сарадња центара за социјални рад и Повереничке службе. У циљу сагледавања до сада постигнутог степена сарадње између стручних радника центара за социјални рад и повереника као и информисаности радника центара о ванзаводским санкцијама и мерама и властите улоге у њиховом спровођењу, током 2016. године реализовано је емпиријско истраживање. Обухватало је стручне раднике у центрима за социјални рад у Шумадијском округу, поверенике надлежне за послове извршења ванзаводских санкција и мера. Резултати истраживања указују на недовољну информисаност стручних радника центара за социјални рад о пробационом раду и њиховим улогама у овим процесима, као и неопходност успостављања комуникационих канала и партнерске сарадње између ових служби.

Кључне речи: ванзаводске санкције и мере, центар за социјални рад, повереничка служба, партнерска сарадња, пробација.

* Мастер социјалног рада

** Редовни професор

1. ИСКУСТВА У ИЗВРШЕЊУ ВАНЗАВОДСКИХ САНКЦИЈА И МЕРА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ, СА ОСВРТОМ НА САРАДЊУ У ЗАЈЕДНИЦИ

Послови извршења ванзаводских санкција и мера спроводе се искључиво у заједници, односно социјалном окружењу починиоца кривичног дела. Социјална укљученост водећи је принцип извршења ових санкција.¹⁾ Постоје различити варијетети извршења ових санкција и мера, те је за њихову реализацију неопходно укључивање стручњака из различитих области, односно система.

Током досадашњег рада Повереничке службе реализовано је више пројеката са циљем препознавања могућности и добробити сарадње са заједницом, посебно са установама социјалне заштите. Пилот-пројекат „Рад у јавном интересу са индивидуалним ангажовањем у установама социјалне заштите“ односио се на извршење казне рада у јавном интересу у установама социјалне заштите. Активности на пројекту реализоване су на територији повереничке канцеларије у Сомбору и у Нишу, а казне рада у јавном интересу у установама за смештај старијих лица. Иако је током припрема за реализацију пројекта било резервисаности представника послодавца у смислу безбедносног ризика и одговорности осуђених лица према раду, добром проценом личних карактеристика осуђених лица и њиховом припремом за извршење санкције од стране повереника, превазиђено је полазно неповерење и евалуацијом пројекта закључено је да су казне извршене на задовољство свих субјекта укључених у пројекат.

Крајем 2013. године у повереничкој канцеларији у Ваљево реализован је пилот-пројекат „Међуресорна сарадња на постпеналном прихвату“ са установама социјалне заштите у циљу реализације постпеналног прихвата осуђених лица из КПЗ у Ваљеву. Евалуација пројекта такође је показала позитивне резултате и спремност свих укључених субјеката за наставак сарадње. Међутим, након истека пројекта није било даљих активности.

У периоду од маја 2015. до априла 2016. године реализован је пројекат „Подршка имплементацији нових законских одредби у области постпеналног третмана“ који је спровео Центар за превенцију криминала и постпеналну помоћ НЕОСТАРТ у сарадњи са Повереничком службом. Један од циљева је умрежавање повереничких канцеларија у девет градова у Србији са релевантним ло-

1) Зоран Илић, „Заштитни надзор условно осуђених лица – алтернатива која обећава“, у зборнику: *Превенција и третман поремећаја понашања* (приредице: Весна Жунић Павловић, Марина Ковачевић Лепојевић), ФАСПЕР, Београд, 2010, стр. 217.

калним актерима. На одржаним округлим столовима представници установа социјалне и здравствене заштите, Националне службе за запошљавање и невладиних организација, препознају потребу за сарадњом али без јасних усмерења. Округли столови су показали да недостају упутства и процедуре као и довољна информисаност о делокругу рада повереничких канцеларија и властитих улога у процесима извршења ванзаводских санкција и мера.²⁾

2. САРАДЊА ПОВЕРЕНИКА СА ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У ШУМАДИЈСКОМ ОКРУГУ

У свим градовима у Републици Србији у којима су отворене повереничке канцеларије, локална самоуправа и Министарство правде – Управа за извршење кривичних санкција, потписали су *Меморандум о сарадњи у извршењу алтернативних санкција и мера*. У складу са овим документом казне рада у јавном интересу могу се реализовати у свим службама чији је оснивач локална самоуправа. Такође, обавезе одређене условном осудом са заштитним надзором могу се реализовати у установама здравствене и социјалне заштите, сагласно споразуму који је потписан са Министарством правде. Задатак повереника је да остварује непосредну сарадњу са одговорним лицем у установи здравствене и социјалне заштите или другом релевантном органу или организацији у којој осуђено лице испуњава обавезе одређене одлуком суда којом је изречена санкција условна осуда са заштитним надзором. Иначе, ова санкција представља есенцију пробације и подразумева системски професионални рад на промени ставова и понашања извршиоца кривичног дела и њено трајање је најдуже у односу на друге ванзаводске санкције и мере.

Повереничка канцеларија у Крагујевцу, која је отворена 2011. године, надзире извршење ванзаводских санкција и мера на територији коју покрива Виши суд у Крагујевцу, односно Шумадијски округ који чине општине Аранђеловац, Топола, Рача, Баточина, Кнић и град Крагујевац. У складу са Меморандумом који су потписали град Крагујевац и Министарство правде, извршења казне рада у јавном интересу може се реализовати у комуналним предузећима у граду Крагујевцу као и на територијама наведених општина, осим на територији општине Кнић. На територији ове општине споразум није потписан јер није било лица којима је изречена казна рада у јавном интересу. Споразум о сарадњи са установама здравствене и социјалне заштите и других организација, у

2) Центар за превенцију криминала и постпеналну помоћ, Internet, <http://neostart.org>, 1/06/2017

вези извршења казне условна осуда са заштитним надзором није потписан.

Повереничка канцеларија у Крагујевцу издваја се по томе што је под њеним надзором извршен највећи број санкција условна осуда са заштитним надзором. На основу увида у досијеа лица којима је изречена ова санкција, до краја 2016. године, примљено је 26 пресуда. Од наведеног броја, у шеснаест пресуда изречене су обавезе посеђивања саветовалишта за брак и породицу и спровођење третмана у центру за социјални рад. Од наведеног броја пресуда само у једном случају осуђени је успешно извршио планирани психо-социјални третман у Саветовалишту за брак и породицу, док је један осуђени прекинуо психо-социјални третман због радног ангажовања изван Крагујевца. У четири случаја санкција није реализована због немотивисаности осуђених лица да сарађују са повереником, један осуђени је извршио суицид пре почетка извршења казне. У девет случајева обавезе које је суд изрекао нису реализоване због става стручних радника саветовалишта да осуђена лица не испуњавају критеријуме за укључивање у третман.

Истраживање реализовано 2016. године у центрима за социјални рад у Шумадијском округу и са повереницима запосленим у повереничким канцеларијама у Србији, испитивало је могућности за успостављање делотворног оквира међуресорне сарадње у складу са међународним и националним законодавством.

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања огледао се у идентификовању упознатости стручних радника центара за социјални рад у Шумадијском округу о ванзаводским санкцијама и мерама у Републици Србији, о облицима и квалитету досадашње сарадње са Повереничком службом, као и о њиховим ставовима о могућностима за унапређење сарадње. Са друге стране, настојало се доћи и до сазнања о ставовима повереника о досадашњој сарадњи са установама социјалне заштите, примарно центрима за социјални рад и утицају ове сарадње на квалитет њиховог рада.

Општа хипотеза истраживања је гласила: На националном нивоу још увек није препознат значај партнерског рада у извршењу ванзаводских санкција и мера.

Прикупљање података током истраживања реализовано је применом методе испитивања – техника анкета са полуструктурираним писменим упитником. За потребе истраживања коришћена

су два циљано конструисана упитника различите садржине: један намењен стручним радницима центара за социјални рад, а други повереницима. Упитници су подразумевали анонимност испитаника.

За обраду података коришћена је статистичка метода анализа фреквенције.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Најзначајнија међународна акта у вези са спровођењем санкција и мера алтернативних институционалном третману су Токијска правила УН и Пробациона правила ЕУ.³⁾ Она се залажу за спровођење истраживања која за предмет имају проблеме с којима се суочавају клијенти, практичари и заједница. У том смислу ово истраживање је једно од ретких на територији Републике Србије које се бави овом тематиком.

4.1. Резултати истраживања на узорку стручних радника центара за социјални рад у Шумадијском округу

Истраживање је реализовано у четири центра за социјални рад у Шумадијском округу: Крагујевцу, Аранђеловцу, Баточини и Книћу, на узорку од 23 стручна радника запослених у Екипи за одрасла и стара лица.

Табела бр. 1: Стручни профил испитаника

Стручни профил	ЦСР „Солидарност“	ЦСР „Шумадија“	ЦСР „Сава Илић“	ЦСР „Кнић“	Укупно	Процент
Социјални радник	3	4	3	1	11	47,8%
Психолог	2	1	/	1	4	17,3%
Правник	1	2	/	/	3	13%
Социолог	2	/	/	/	2	8,7%
Педагог	/	1	/	/	1	4,4%
Андрагог	1	/	/	/	1	4,4%
Специјални педагог	/	/	/	1	1	4,4%
Укупно	9	8	3	3	23	100%

3) Центар за права детета, УНИЦЕФ, *Права детета и малолетничко правосуђе*, Београд, 2005.

Социјални радници су најзаступљенији стручни профил (47,8%), што је у складу са структуром запослених у центрима за социјални рад у Републици Србији. Између 10 и 20 година радног искуства имало је 33% анкетираних, преко 20 година 37,5%, а од 1 до 5 година 21%.

Табела бр. 2: Професионално искуство испитаника у раду са пунолетним извршиоцима кривичних дела

Понуђени одговори	ЦСР „Солидарност“	ЦСР „Шумадија,”	ЦСР „Сава Илић“	ЦСР „Кнић“	Укупно	Процент
	ЦСР	ЦСР	ЦСР	ЦСР		
Да, као водитељ случаја	6	5	2	1	14	63,7%
Да, кроз сарадњу са колегама који су радили на случају	2	2	1	2	7	31,8%
Нисам имао/имала искуства у раду са таквим лицима	1	0	0	0	1	4,5%
Укупно	9	7	3	3	22	100%

На основу добијених резултата може се констатовати да је 95% испитаника имало искуства у раду са пунолетним извршиоцима кривичних дела, односно категорији лица према којима Повереничка служба спроводи извршење.

Да није информисано о ванзаводским санкцијама и мерама извештава 8,7% испитаника док 62,5% има сазнања, али она нису довољна за конкретно навођење било које алтернативне санкције и мере, што њихову реалну упознатост доводи у питање. Само 26,1% сматра да познаје алтернативне санкције и мере наводећи следеће: *новчано плаћање; рад у јавном предузећу; казна рада у јавном интересу; друштвено користан рад; условна осуда са заштитним надзором; посредовање и помирење са оштећеним; условни отпуст*. С обзиром да Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера⁴⁾ препознаје три врсте санкције (казна рада у јавном интересу, условна осуда са заштитним надзором и казна кућног затвора са или без електронског праћења), јасно је да ниједан испитаник није у потпуности тачно одговорио на постављено питање. Ретки препознају казну рада у јавном интересу и условну осуду са заштитним надзором, док нико није навео казну кућног затвора. Истина, сви наведени одговори припадају алтернативним санкцијама и мерама,

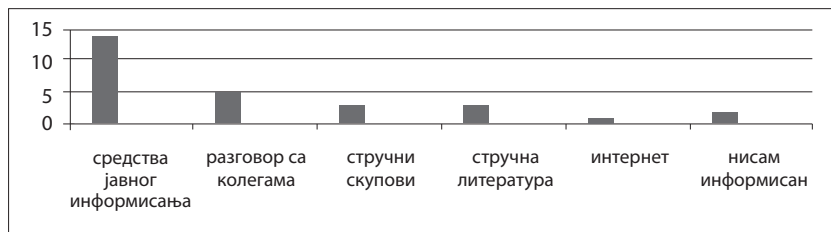
4) Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, *Службени гласник РС*, бр. 55/2014.

али не према пунолетним лицима, односно у складу са позитивним законским одредбама. При томе треба рећи да су санкције рад у јавном интересу и условна осуда са заштитним надзором, препознате искључиво од стране стручних радника ЦСР у Крагујевцу са којима су повереници остварили сарадњу. На основу наведених података можемо закључити да 74% испитаника није информисано о ванзаводским санкцијама и мерама док за преосталих 26% можемо рећи да су недовољно информисани о овој области.

Табела бр. 4: Информисаност стручних радника ЦСР о алтернативним санкцијама и мерама

Понуђени одговори	ЦСР „Солдарност“	ЦСР „Шумадија“	ЦСР „Сава Илић“	ЦСР „Кнић“	Укупно	Процент
	ЦСР	ЦСР	ЦСР	ЦСР		
Да, познате су ми следеће алтернативне санкције и мере...	5	0	1	0	6	26,1%
Моја информисаност о алтернативним санкцијама и мерама је недовољна за конкретно навођење истих	3	8	1	3	15	65,2%
Нисам информисан о алтернативним санкцијама и мерама	1	0	1	0	2	8,7%
Укупно	9	8	3	3	23	100%

Графикон бр. 1: Извори информисања испитаника о ванзаводским санкцијама и мерама



Поражавајући податак је да су масовни медији главни извор информисања, а да су на зачелју стручни скупови и стручна литература. И ови резултати показују да не постоји системски приступ

у упознавању запослених у центрима за социјални рад са радом Повереничке службе, односно властитим улогама.

Табела бр. 5: Упознатост испитаника са законом о ванзаводским санкцијама и мерама

Понуђени одговори	ЦСР „Солидарност“	ЦСР „Шумадија“	ЦСР „Сава Илић“	ЦСР „Кнић“	Укупно	Процент
Упознат сам са законом и познато ми је да се установе соц. заштите ангажују у следећим областима...	4	0	0	1	5	21,7%
Познато ми је да закон постоји али ми није познато да обухвата и послове из области социјалне заштите	2	8	1	1	12	52,2%
Није ми познато да постоји такав закон	3	0	2	1	6	26,1%
Укупно	9	8	3	3	23	100%

Највећи проценат испитаника (52,2%) упознат је са постојањем наведеног закона али не и са улогама система социјалне заштите у његовом спровођењу. Нешто више од четвртине (26,1%) нема сазнања о његовом постојању. Само 21,7% анкетираних упознато је са законом о извршењу ванзаводских санкција и мера и препознаје учешће установа социјалне заштите у следећим областима: *права из социјалне заштите; породично правна заштита; успостављање контакта са породицом; васпитне мере за малолетнике; забрана приступа оштећеном* што је у складу са актуелним законодавством у овој области.

Укупно посматрано, највећи проценат испитаника (78,3%) нема сазнања да Закон о извршењу ванзаводских санкција подразумева укључивање система социјалне заштите у третман извршилаца кривичних дела, што је у складу резултатима о општој информисаности, где је установљено да 74% испитаника није информисано о незатворским санкцијама.

Табела бр. 6: Информисаност испитаника о пословима и овлашћењима повереника

Понуђени одговори	ЦСР	„Солидарност“	ЦСР	„Шумадија“	ЦСР „Сава Илић“	ЦСР „Кнић“	Укупно	Процент
Познато ми је и то су...	4	0	0	0	0	0	4	17,4 %
Нису ми познати послови и овлашћења повереника	5	8	3	3	3	3	19	82,6%
Укупно	9	8	3	3	3	3	23	100%

О делокругу рада повереника информисана су само четири стручна радника ЦСР у Крагујевцу, што чини 17,4% укупног броја испитаника, док испитаницима из других центара није познато које послове обавља повереник. Чињеница да убедљива већина не познају делокруг рада повереника указује да нису у могућности ни да препознају властите улоге у систему извршења. Вероватно је и то један од разлога што чак 45,5% испитаника има негативан став о кључној улози центра за социјални рад на нивоу сарадње са локалном заједницом у спровођењу ванзаводских санкција.

Непознавање делокруга рада Повереничке службе од стране стручних радника ЦСР сигурно зависи и од учесталости њихових контаката и квалитета досадашње сарадње са повереницима.

Табела бр. 7: Успостављена сарадња између стручних радника ЦСР и Повереничке службе

Понуђени одговори	ЦСР	„Солидарност“	ЦСР	„Шумадија“	ЦСР „Сава Илић“	ЦСР „Кнић“	Укупно	Процент
Јесам, више пута	1	0	0	0	0	0	1	4,5%
Јесам, једанпут	1	0	0	0	0	0	1	4,5%
Нисам	7	7	3	3	3	3	20	91%
Укупно	9	7	3	3	3	3	22	100%

Одговори испитаника говоре у прилог недовољне или, може се рећи, изостанка сарадње између стручних радника ЦСР и По-

вереничке службе, с обзиром да се 91% стручних радника центара изјаснио да нису сарађивали са Повереничком службом. Од укупно четири центра за социјални рад у Шумадијском округу, радници три центра нису имали контакта са Повереничком службом, иако се на територијама које покривају, ванзаводске санкције извршавају годинама уназад. Разлоге за овакву ситуацију можемо наћи и у субјективним и објективним разлозима. Актуелно је велики број лица на извршењу ванзаводских санкција и мера, а мали број повереника који надзире извршење. Разлоге за изостанак сарадње између Повереничке службе и ЦСР можемо тражити и у недовољној подршци са локалног нивоа, у непостојању координације субјеката који би требало да буду укључени у спровођење ових санкција и мера, недовољној афирмацији ванзаводских санкција и сл.

4.2. Резултати истраживања на узорку повереника запослених у повереничким канцеларијама у Републици Србији

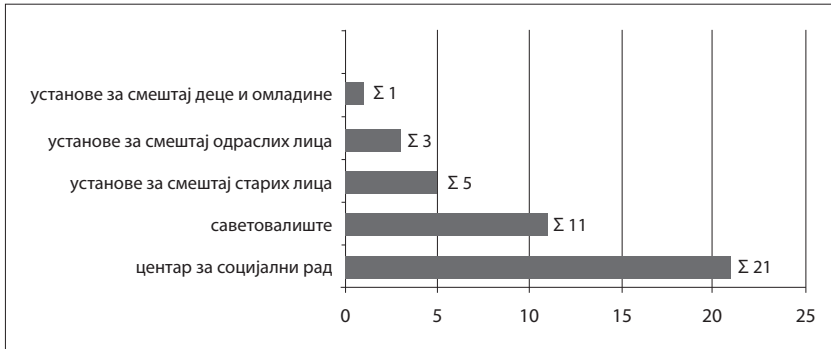
Упитници намењени запосленима у Повереничкој служби прослеђени су електронским путем у све повереничке канцеларије у Републици Србији. Одговорило је свих 22 повереника из 18 повереничких канцеларија

Табела бр. 8: Професионални профил повереника

Професионални профил	Број повереника	Процент
Социјални радник	5	22,7%
Психолог	7	31,8%
Педагог	/	/
Андрагог	/	/
Социолог	2	9,1%
Специјални педагог	8	36,4%
Укупно	22	100%

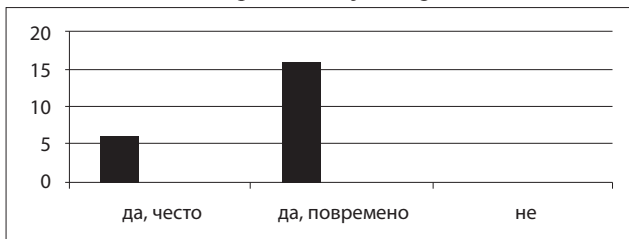
У узорку повереника најзаступљенија је професија специјални педагог (36,4%), затим психолог (31,8%) и социјални радник (22,7%). Наведена структура последица је „преливања“ професија из затворског система тј. из службе за третман где су у највећем броју запослени специјални педагози и психолози, одакле су и регрутовани први повереници. Број социјалних радника у Повереничкој служби повећао се након пријема радника путем јавног конкурса.

Графикон бр. 2: Установе социјалне заштите са којима повереници сарађују током спровођења алтернативних санкција и мера



Највећи проценат повереника (око 95%) означио је центар за социјални рад као установу социјалне заштите са којом сарађује током извршења ванзаводских санкција и мера, што говори у прилог тврдње да ова институција има централну улогу. Из узорка стручних радника ЦСР добили смо податак да 91% анкетираних није сарађивао са Повереничком службом (табела 7). Разлог овако упечатљиве разлике у ставовима, може бити узрокован чињеницом да су први узорак чинили само центри за социјални рад у Шумадијском округу, а у другом повереници са територије Републике. У том смислу могуће је да ставови запослених у центрима за социјални рад представљају само локални контекст. Сарадња између Повереничке службе и центара за социјални рад примарно се успоставља на утврђеним потребама извршилаца кривичних дела а које су из области социјалне заштите. Међутим из досадашњег искуства запажамо да се ова сарадња успоставља и из разлога што су извршиоци кривичних дела, пре извршења санкције, регистровани као корисници социјалне заштите што потврђују и резултати приказани на *графикону 3*.

Графикон бр. 3: Учесталост појаве да су лица на извршењу алтернативних санкција и мера истовремено и корисници услуга центра за социјални рад



Ако упоредимо податке стручних радника ЦСР у вези са професионалним искуством у раду са пунолетним извршиоцима кривичних дела (табела 3), који указују да је 95% испитаника имао ово искуство, са резултатима које смо добили од повереника, потврђујемо став о потреби успостављања партнерства у смислу размене информација и података ради предузимања интервенција у складу са делокругом рада сваког од система.

Табела бр. 10: Ставови повереника о степену информисаности стручних радника ЦСР о алтернативним санкцијама и мерама

Понуђени одговори	Укупно	Процент
Информисани су	2	9,1%
Недовољно су информисани	19	86,4%
Нису информисани	1	4,5%
Укупно	22	100%

Убедљива већина (86,4%) сматра да запослени у центрима за социјални рад нису довољно информисани о алтернативним санкцијама и мерама. Занимљиво је да као основни разлог издвајају превелик обим послова стручних радника у центрима за социјални рад, услед којег нису у могућности да издвоје време за едукацију и да се у већој мери ангажују на спровођењу ванзаводских санкција.

Кроз наредно питање повереницима је дата могућност да изаберу једну или више ванзаводских санкција или мера на чије би извршење позитивно утицала интензивнија сарадња са стручним радницима ЦСР.

Табела бр. 11: Ванзаводске санкције и мере на које би интензивнија сарадња са стручним радницима ЦСР посебно позитивно утицала

Понуђени одговори	Укупно	Процент
Условна осуда са заштитним надзором	18	81,8 %
Кућни затвор	13	59,1 %
Рад у јавном интересу	1	4,5 %
Извршење мера одређених уз условни отпуст	12	54,5 %
Пружање помоћи лицу после извршења казне затвора	20	90,9 %
Примена посебних мера за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима	17	77,3 %
Друго ⁵	1	4,5 %

5) Повереник који је обележио одговор „друго“ написао је следеће мишљење: „ЦСР много дуже ради послове у заштити грађана и са много више искуства те је њихова сарадња добродошла у свим сегментима рада.“

Очигледно је да повереници препознају улоге центра за социјални рад у већини мера и санкција. Изузетак је рад у јавном интересу који се пре свега реализује у локалним јавним службама. Неки од одговора које су дали повереници су: *Обезбеђење основних потреба; Психосоцијални третман; Постепенални третман; Насиље у породици; Подаци о жртвама сексуалног насиља; Поремећени породични односи; Породице вулнерабилних појединаца; Пружање релевантних и стручних података о породици осуђеног; Идентификовање особе за подршку; У свим областима рада у зависности од потреба осуђеног.*

Табела бр. 12: Оцена квалитета досадашње сарадње са стручним радницима ЦСР

Понуђени одговори	Укупно	Процент
Одличан	4	18%
Просечан	9	41%
Задовољавајући	9	41%
Незадовољавајући	0	/
Укупно	22	100%

Приликом тумачења ових података треба имати у виду да се ставови повереника заснивају на појединачним контактима које остварују са стручним радницима ЦСР, често и преко личних познанстава, тако да квалитет сарадње зависи и од личног статуса повереника у заједници, његових/њених способности да презентује разлоге за сарадњу као спремности радника центра да разуме и прихвати сарадњу. Уколико би се сарадња формализовала са ширењем адекватних информација о спровођењу ванзаводских санкција и њен квалитет би био боље вреднован.

За изнетим мишљењем сагласни су и повереници што се може видети из њихових ставова о унапређењу квалитета сарадње са системом социјалне заштите: *Упознавање радника ЦСР са њиховом улогом; Склапање уговора о међуресорној сарадњи; Поједноставити начин размене битних информација о корисницима наших услуга; Заједничка обука оба кадра.*

5. ЗАКЉУЧАК

Имплементација нових решења за старе проблеме готово увек је обележена различитим тумачењима и супротстављеним тенденцијама што резултира недостатком подршке и неадекватном

применом. Овакве прилике могу задесити и спровођење ванзаводских санкција и мера у Републици Србији уколико се не предузму конкретне активности у циљу мобилисања ресурса друштвене заједнице, успостављања међу-ресорне сарадње и примене мултидисциплинарног рада.

Ставови стручних радника центара за социјални рад и повереника довољно говоре о неопходности предузимања конкретних активности у циљу успостављања партнерске сарадње и дефинисања смерница за међуресорну сарадњу, што би у актуелној ситуацији био први значајан корак ка развијању мреже прихвата починилаца кривичних дела у складу за пробационим вредностима, јер би у супротном могли доћи у ситуацију да професионалне активности повереника буду обесмишљене као и сама идеја ванзаводских санкција и мера.

ЛИТЕРАТУРА

Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, *Службени гласник РС*, бр. 55/2014.

Илић Зоран, „Заштитни надзор условно осуђених лица – алтернатива која обећава“, у зборнику: *Превенција и третман поремећаја понашања* (приредиле: Весна Жунић Павловић, Марина Ковачевић Лепојевић), ФАСПЕР, Београд, 2010.

Центар за права детета, УНИЦЕФ, *Права детета и малолетничко правосуђе*, Центар за права детета, Београд, 2005.

Центар за превенцију криминала и постпеналну помоћ, Internet, <http://neo-start.org>, 1/06/2017

Danijela Ristic, Miroslav Brkic

COOPERATION OF THE CENTERS FOR SOCIAL WORK WITH THE PROBATION SERVICES IN SUMADIJA DISTRICT

Resume

Non-institutional sanctions and measures in The Republic of Serbia have been executed since 2008 and include wide range of sanctions and measures that have been executed in the community. For their successful execution, multidisciplinary work of the probation services with the professionals from all other social politics domains such as social work, health care, education, employment and other social resources

is essential and mandatory. In our work, we paid special attention to cooperation of the centers for social work with the probation services because these institutions should be the first ring in the chain of the partnership cooperation and should provide adequate social network to help perpetrators of the crime. In the previous period, in several cities in Serbia some projects have been realized in order to establish agency cooperation between probation services and social security institutions, primarily centers for social work and the evaluation of these projects shows the readiness of both systems for team work, but positive experiences remained on the level of people engaged into the project. Adequate implementation of the probation work with perpetrators of the crime obviously demands higher standard of the engagement on various levels. According to experience related to execution of the non-institutional sanctions and measures we can conclude that insufficient ``openness`` of the skilled professionals from the centers for social work related to the cooperation with the commissioners is caused by their insufficient awareness about probation services scope of work and related legal framework as well as insufficient knowledge in regards to probation work principles. Mentioned paragraph represents the basic hypothesis of our research whose results we present in this work. In order to perceive the achieved level of cooperation between the skilled professionals from the centers for social work and the commissioners, as well as awareness of those professionals about the non-institutional sanctions and measures and their own role in the execution we did the empirical research in the centers for social work in Sumadija district as well as with the commissioners in charge for the execution of the non-institutional sanctions and measures. The research was realized in 2016 and in order to get qualitative data we used interrogation technique and a survey with semi-structured written questionnaire. For the research purposes we used two questionnaires with different contents made in accordance with research subject and targeted sample. We used statistical methods of frequency analysis for data processing. By analyzing research results based on sample of skilled professionals from centers for social work in Sumadija district we found out that 74% of the respondents think that they are not informed enough about the non-institutional sanctions and measures while 26% of them think they are informed enough. But, by detailed analysis of the questionnaire responses we concluded that they recognize only two sanctions. Further, 78,3% of the respondents do not know that the Law on execution of the non-institutional sanctions implies inclusion of the social protection system in the treatment of the perpetrators of the crime. Only 17,4 % of the respondents are informed about the scope of work of the commissioners

while 91% of the skilled professionals from the center for social work declared that they did not cooperate with the probation services. 54,5% of the respondents agree that the centers for social work have central role in social politics domain in the execution of the non-institutional sanctions. 86,4 % of the commissioners think that the skilled professionals from the center for social work are not informed enough about the non-institutional sanctions and measures while 4,5 % think that they are. Only 24% of the commissioners think that the skilled professionals from the center for social work know their role in the execution of the non-institutional sanctions. We consider as an important fact which shows that 95 % of the commissioners think that the centers for social work are social protection institutions with whom they cooperate during execution of the non-institutional sanctions. Also, 95,5 % of the commissioners think that the partnership cooperation with the centers for social work would be useful and beneficial for both systems and for their positive perception in the local community. The research results confirmed our assumptions but also appointed the necessity to resolve the current problem regarding establishment of the partnership agreement about cooperation between the execution of the non-institutional sanctions system and social protection system and also the necessity to systematically inform the skilled professionals from social work domain about their own role and about probation services scope of work.

Key words: non-institutional sanctions and measures, center for social work, probation services, partnership cooperation.

* Овај рад је примљен 8. јуна 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. августа 2017. године.

Ивана Митровић Ђорђевић

Основна школа „Душан Дугалић“, Београд

Фадиљ Еминовић

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,

Универзитет у Београду

СОЦИОДЕМОГРАФСКИ ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ЗАПОШЉАВАЊЕ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ ОСОБА

Сажетак

Запошљавање и рад представљају последњу фазу професионалне рехабилитације. Према Конвенцији 159 о Професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са ометеношћу, сврха професионалне рехабилитације је задржавање одговарајућег запослења, напредовање у радном процесу, односно стварање услова за интеграцију ових особа у друштво. Циљ истраживања је утврђивање социодемографских фактора који утичу на укључивање глувих и наглувих особа у радни процес. Узорак је чинило 210 испитаника, 140 из типичне популације и 70 глувих и наглувих запослених у отвореној привреди (грађевинске фирме, штампарије, здравствене установе, козметички и фризерски салони, перионице, магацини итд.), и у заштитним радионицама (ДЕС у Кајмакчаланској и Курмодрашкој улици). Испитаници типичне популације представљају први подзорак, а глуве и наглуве особе други подзорак који ће се дескриптивно, табеларно и графички приказати. Социодемографски подаци су прикупљени из радног досијеа или од самих испитаника. За потребе прикупљања података коришћена је Скала за процену односа чујућих особа према запошљавању глувих и наглувих радника. Скала се састоји из три супскале: Супскала општих ставова о запошљавању Г/Н особа (7 ајтема), Супскала за процену радних компетенција Г/Н особа (22 ајтема) и Супскала за процену социјалних компетенција Г/Н особа (16 ајтема). Истра-

живање је показало да су социодемографски фактори који утичу на укључивање глувих и наглувих особа у отворену привреду тип предузећа, пол, старосна доб и степен образовања.

Кључне речи: запошљавање, особе са ометеношћу, социодемографски фактори, радне и социјалне компетенције, адаптација, инклузија.

1. ЗАПОШЉАВАЊЕ ОСОБА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Запошљавање је фаза професионалне рехабилитације чији је циљ да инвалидне особе нађу и задрже одговарајући посао, напредује у њему и интегришу се у друштво.

Процес запошљавања састоји се из неколико фаза: откривање потенцијалног радног места, успостављање контакта са особом која се запошљава, успостављање контакта са послодавцем, анализа услова на радном месту, анализа послова и задатака и употређивање захтева рада и способности особе.

Запосленост у пуном радном времену смањује могућност погоршавања здравственог и телесног стања. Ипак, рад нема једнозначно значење за сваког појединца. Некима је главни извор задовољства и има најистакнутију позицију међу важним животним улогама, док другима представља напор, исцрпљивање, бесмисао и неважну активност. Важност рада се истиче у односу на остале животне функције, уколико се преко њега остварују доминантне жељене вредности. У испитивању утицаја плаћеног посла на добробит појединца или корисност неоспорна је важност рада у односу на добробит појединца али не може се нужно закључити да то важи за све.¹⁾ Корисност се може посматрати у објективном смислу (нпр. плата, здравље, социјална изолација и партиципација) и у субјективном смислу (задовољство садашњим начином живота). Особе које су незапослене имају значајно нижи осећај корисности у односу на запослене. Ова тврдња се не односи на особе са ометеношћу и на људе који су изабрали да буду незапослени (нпр. домаћице, студенти и пензионери).

Нежељена незапосленост се дефинише као стање у којем један део припадника неког друштва не може засновати радни однос према својој жељи, у складу својим способностима и квалифика-

1) Marcus Hyde, "From Welfare to Work? Social Policy for Disabled People of Working Age in the United Kingdom in the 1990s", *Disability & Society*, Unitedpress, London, 2000, no. 15, стр. 327-341.

цијама, уз уобичајени доходак, најамнину, плату или неку другу награду.²⁾ Узроци незапослености могу бити многоструки, а последице велике и огледају се на политичком, економском, психолошком и социјалном нивоу.³⁾

Последице нежељене незапослености одражавају на личности појединца, мањак самопоуздања, економској и друштвеној инфериорности. Незапосленост је повезана са склоношћу депресији. Утицај незапослености на особе са ометеношћу показују да оне имају мање самопоуздања које доприносе тешкоћама при запошљавању.⁴⁾

Услед незапослености, особа са ометеношћу не може потврдити индивидуалност кроз друштвену вредност. Једна од најозбиљнијих последица ометености је повећана социјална изолација и смањена друштвена укљученост, која не произлази из њихове намере за искључивањем из друштва.⁵⁾ Особе са ометеношћу се, у односу на остатак популације, осјећају недовољно укључене у друштвену заједницу. Дешава се да друштвена заједница не охрабрује њихово укључивање, немају примања довољна за учествовање у разним сегментима друштвеног живота и недовољно су информисани. Особе без оштећења су значајно мање наводе ове разлоге, а њихов основни разлог због којег се не укључују у друштвену заједницу колико би желели је осећај да немају довољно времена.⁶⁾

Анализа положаја незапослених особа са ометеношћу у односу на осталу незапослену популацију показује неке разлике: нижи ниво образовања, краћа и негативнија радна искуства. Запослене особе са ометеношћу имају нижа месечна примања у односу на особе без ометености.⁷⁾ Запошљавање и рад особа са ометено-

2) Душанка Андрејевић, *Међународна искуства и савремене тенденције у професионалном осposљавању, самозапошљавању и запошљавању особа са посебним потребама*, Завод за тржиште рада, Београд, 2000, стр. 17.

3) Rachel Forrester-Jones, Samantha Jones, Sophie Heason, "Supported Employment: a Route to Social Networks", *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, British Institute of Learning Disabilities, Wiley, no. 17/2004, стр. 199–208.

4) Foster Susan, Janet MacLeod, "Deaf people at work: assessment of communication among deaf and hearing persons in work settings", *International journal of audiology*, British Society of Audiology, London, no. 42/2003, стр. 128–139.

5) Саша Гајин, *Дискриминација особа са инвалидитетом*, Центар за унапређење правних студија, Београд, 2009, стр. 23.

6) Foster Susan, Janet MacLeod, "Deaf people at work: assessment of communication among deaf and hearing persons in work settings", нав. дело, стр. 133.

7) Sophia Kramer, Theo Kapteyn, Tammo Houtgast, "Occupational performance: Comparing normally - hearing and hearing-impaired employees using the Amsterdam Checklist for Hearing and Work", *International journal of audiology*, British Society of Audiology, London, no. 45/2006, стр. 503–512.

шћу од посебног је значаја за свако друштво, будући да се ради о друштвеној групаци која има неравноправне могућности за запошљавање.⁸⁾ У запошљавању особа са ометеношћу примјењују су се различити модели, при чему су два доминантна: запошљавање на отвореном тржишту рада и заштитно запошљавање.

Побољшање положаја особа са ометеношћу на тржишту рада зависи од координираног деловања различитих система унутар друштва и друштва у целини, и то почевши од ране дијагностике и одабира адекватних образовних процеса који ће омогућити развијање радних и осталих потенцијала до припреме за запошљавање и пружање потпоре при задржавању постојећег запослења.⁹⁾

Могућност запошљавања особа са ометеношћу, као и могућност очувања посла, не зависе само од политике запошљавања, већ и од низа других фактора, као што су: односи између послодавца и особа са ометеношћу, демографске промене, промене на тржишту рада, опште мере за подстицање запошљавања, систем пензијског и инвалидског осигурања и трендова на подручју друштвеног развоја.

2. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Основни циљ истраживања је утврђивање социодемографских фактора који утичу на укључивање глувих и наглувих особа у радни процес.

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Узорак

Узорак чини 210 испитаника, 140 испитаника типичне популације и 70 глувих и наглувих испитаника који су запослени у отвореној привреди (грађевинске фирме, штампарије, здравствене установе, козметички и фризерски салони, перионице, магацини итд.), и у заштитним радионицама (ДЕС у Кајмакчаланској и Курмодрашкој улици).

8) Colin Barnes, Geoffrey Mercer, "Disability, work, and welfare challenging the social exclusion of disabled people" *Work, Employment & Society*, no. 19/2005, стр. 527–545.

9) International Disability Rights Monitor, *Regional Report of Europe*, Chicago, 2007.

Испитаници типичне популације представљају први подузорок, а глуви и наглуви испитаници други подузорок.

Табела бр. 1: Социо-демографске карактеристике типичне популације

Социо-демографске карактеристике		N	%
Врста предузећа	Заштитна радионица	70	50
	Отворена привреда	70	50
$\chi^2=0.000$, $df=1$, $p=1,000$			
Пол	мушки	65	46,4
	женски	75	53,6
$\chi^2=0,714$, $df=1$, $p=0.398$			
Старосна доб	До 29 година	24	17,1
	30 – 39 година	60	42,9
	40 и више година	56	40
$\chi^2=16.686$, $df=2$, $p=0.000$			
Степен образовања	Основна школа	12	8,6
	Занат	15	10,7
	Средња школа	58	41,4
	Виша школа	26	18,6
	Факултет	29	20,7
$\chi^2=47.500$, $df=4$, $p=0.000$			

Из приложене табеле видимо да је укупан број испитаника 140 и да је уједначен по врсти предузећа, исти број испитаника је из заштитних радионица и из отворене привреде. Први подузорок се састоји од 65 мушких (46,4%) и 75 (53,6%) женских испитаника. Највећи број испитаника првог подузорка имају завршену средњу школу (41,4%), факултет (20,7%), вишу школу (18,6%), а најмање је са основном школом (8,6%) и занатом (10,7%).

Подузорок један је уједначен према типу предузећа ($\chi^2=0.000$, $p=1.000$) и полу ($\chi^2=0,714$, $p=0.398$).

Табела бр. 2: Степен образовања глувих и наглувих испитаника

Степен образовања	N	%
Други степен	5	7,2
Трећи степен/занат	62	88,6
Четврти степен/средња школа	3	4,2
Σ	70	100

Подузорок 2 чини 70 глувих и наглувих испитаника који су чланови Градске организације глувих Београд. Углавном су за- послени у заштитним радионицама (90%), док у отвореној привреди ради само 10% глувих и наглувих. Особа женског пола 32,86%, а мушког 67,14%. Старосна структура дистрибуирана је на следећи начин: до 29 година (15,71%), од 30 до 39 година (54,28%), 40 и више година 30,01% испитаника. Већина глувих и наглувих особа из узорка (88,6%) има трећи степен стручне спреме.

3.2. Мерни инструменти

За утврђивање фактора који утичу на укључивање глувих и наглувих радника у инклузивно радно окружење или отворену привреду коришћен је инструмент којим су испитивани ставове испитаника о овим могућностима.

Социодемографски подаци су прикупљени из радног досијеа или од самих испитаника (тип предузећа, пол, старосна доб, степен образовања).

За потребе прикупљања података од типичних испитаника коришћена је Скала за процену односа чујућих особа према запошљавању глувих и наглувих радника. Скала се састоји из три супскале: Супскала општих ставова о запошљавању глувих и наглувих особа (7 ајтема), Супскала за процену радних компетенција глувих и наглувих особа (22 ајтема) и Супскала за процену социјалних компетенција глувих и наглувих особа (16 ајтема).

3.3. Статистичка обрада података

Након спроведеног истраживања формирана је датотека и извршена обрада података у статистичком пакету SPSS 16. Анализа прикупљених података обрађена је методама параметријске и непараметријске статистике. За приказивање основних статистичких параметара коришћене су мере централне тенденције и мере дисперзије. За проверу поузданости примењених инструмената при-

мењена је релијабилна анализа. Приликом утврђивања статистички значајних разлика међу дихотомним независним варијаблама коришћена је непараметријска анализа варијансе (Kruskal-Wallis Test), т-тест и Mann–Whitney U тест. За утврђивање значајности односа између посматраних варијабли коришћен је χ^2 тест и Пирсонов коефицијент корелације. За утврђивање значајности односа између независних и зависних варијабли коришћена је двофакторска анализа варијансе и мултифакторска анализа варијансе.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Табела бр. 3: Глобални однос чујућих испитаника према радним и социјалним компетенцијама глувих и наглувих радника у односу на тип предузећа

	Тип предузећа	N	Mean Rank	H	df	P
РАДНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ЗР	70	45.33	54.113	1	0.000
	ОП	70	95.67			
	Σ	140				
А) Радне способности	ЗР	70	44.72	57.195	1	0.000
	ОП	70	96.28			
	Σ	140				
Б) Адаптација радне средине	ЗР	70	41.15	74.480	1	0.000
	ОП	70	99.85			
	Σ	140				
В) Напредовање	ЗР	70	73.81	0.958	1	0.328
	ОП	70	67.19			
	Σ	140				
СОЦИЈАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ЗР	70	85.96	20.438	1	0.000
	ОП	70	55.04			
	Σ	140				
А) Комуникационе	ЗР	70	89.43	31.590	1	0.000
	ОП	70	51.57			
	Σ	140				
Б) Социјалне	ЗР	70	80.26	8.150	1	0.004
	ОП	70	60.74			
	Σ	140				

На основу Крускал Валис теста утврђено је да испитаници типичне популације из отворене привреде и заштитних радионица имају различите ставове према радним ($H=54.113$, $p \leq 0.000$) и социјалним компетенцијама ($H=20.438$, $p \leq 0,000$) глувих и наглувих особа. Од радних компетенција издвојили бисмо ставове према радним способностима глувих и наглувих радника ($H=57.195$, $p \leq 0,000$) и адаптацији радног места ($H=74.480$, $p \leq 0,000$), док однос према напредовању глувих и наглувих радника ($H=0.958$, $p=0,328$) нема статистичку значајност између чујућих испитаника из заштитних радионица и отворене привреде. Статистички значајна разлика се уочава и међу ставовима радника из отворене привреде и заштитних радионица према социјалним компетенцијама који се састоје од социјалних ($H=8.150$, $p=0,004$) и комуникационих вештина глувих и наглувих радника ($H=31.590$, $p \leq 0,000$).

Табела бр. 4: Утицај пола на однос чујућих испитаника према радним и социјалним компетенцијама глувих и наглувих радника

	Пол	N	Mean Rank	H	df	P
РАДНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	М	65	77.08	3.209	1	0.073
	Ж	75	64.79			
	Σ	140				
А) Радне компетенције	М	65	74.08	.954	1	0.329
	Ж	75	67.40			
	Σ	140				
Б) Адаптација радне средине	М	65	74.95	1.486	1	0.223
	Ж	75	66.64			
	Σ	140				
В) Напредовање	М	65	77.58	3.786	1	0.052
	Ж	75	64.37			
	Σ	140				
СОЦИЈАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	М	65	73.58	0.705	1	0.401
	Ж	75	67.83			
	Σ	140				
А) Комуникационе	М	65	73.04	0.492	1	0.483
	Ж	75	68.30			
	Σ	140				
Б) Социјалне	М	65	72.17	0.207	1	0.649
	Ж	75	69.05			
	Σ	140				

Табела 4 указује да не постоји статистички значајна разлика између испитаника мушког и женског пола у ставовима према радним ($H=3.209$, $p=0.073$) и социјалним компетенцијама ($H=0.705$, $p=0,401$) Г/Н особа. Једина разлика по полу се јавља када су у питању ставови испитаника према напредовању глувих и наглувих радника у послу, и то на граници статистичке значајности ($H=3.786$, $p=0.052$).

Табела бр. 5: Старосна доб и однос испитаника према радним и социјалним компетенцијама

	Животна доб	N	Mean Rank	H	df	P
РАДНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	до 29	24	66.81	1.318	2	0.517
	30-39	60	75.03			
	40 и више	56	67.22			
	∑	140				
А) Радне способности	до 29	24	70.92	0.068	2	0.967
	30-39	60	71.33			
	40 и више	56	69.43			
	∑	140				
Б) Адаптација радне средине	до 29	24	62.96	7.737	2	0.021
	30-39	60	81.42			
	40 и више	56	62.04			
	∑	140				
В) Напредовање	до 29	24	66.85	.594	2	0.743
	30-39	60	69.12			
	40 и више	56	73.54			
	∑	140				
СОЦИЈАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	до 29	24	79.10	5.782	2	0.056
	30-39	60	61.04			
	40 и више	56	76.95			
	∑	140				
А) Комуникационе	до 29	24	83.15	6.493	2	0.039
	30-39	60	61.13			
	40 и више	56	75.13			
	∑	140				
Б) Социјалне	до 29	24	75.92	2.822	2	0.244
	30-39	60	63.88			
	40 и више	56	75.28			
	∑	140				

Испитаници старосне доби од 30 до 39 година се највише разликују у односу према радним компетенцијама глувих и наглувих радника, а најмлађи испитаници (до 29 година) имају најпозитивнији однос према комуникационим способностима глувих и наглувих радника ($N=6.493$, $p=0.039$), али ове резултате треба прихватити са резервом зато што у је узорку најмањи број испитаника ове животне доби. Они такође показују позитивнији однос према глобалним социјалним компетенцијама глувих и наглувих особа ($N=5.782$, $p=0.056$).

Табела бр. 6: Степен образовања и однос испитаника према радним и социјалним компетенцијама

	Степен образовања	N	Mean Rank	H	df	p
РАДНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	основна	12	50.13	4.091	4	0.394
	занат	15	64.97			
	средња	58	71.97			
	виша	26	73.71			
	факултет	29	75.98			
	Тотал	140				
А) Радне способности	основна	12	53.04	6.012	4	0.198
	занат	15	56.90			
	средња	58	70.25			
	виша	26	78.81			
	факултет	29	77.81			
	Тотал	140				
Б) Адаптација радне средине	основна	12	38.63	13.667	4	0.008
	занат	15	60.00			
	средња	58	68.96			
	виша	26	77.58			
	факултет	29	85.86			
	Тотал	140				
В) Напредовање	основна	12	73.21	6.130	4	0.190
	занат	15	86.03			
	средња	58	74.91			
	виша	26	59.83			
	факултет	29	62.10			
	Тотал	140				
СОЦИЈАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	основна	12	99.71	11.215	4	0.024
	занат	15	85.43			
	средња	58	68.99			
	виша	26	59.00			
	факултет	29	64.02			
	Тотал	140				

А) Комуникационе	основна	12	98.04	28.942	4	0.000
	занат	15	108.87			
	средња	58	68.98			
	виша	26	62.71			
	факултет	29	49.28			
	Тотал	140				
Б) Социјалне	основна	12	90.17	4.729	4	0.316
	занат	15	71.73			
	средња	58	69.39			
	виша	26	60.15			
	факултет	29	73.22			
	Тотал	140				

Степен образовања утиче на однос испитаника према адаптацији радног места глувих радника ($p=0.008$) и социјалним компетенцијама у целини ($p=0.024$), нарочито према комуникационим вештинама глувих и наглувих особа ($p\leq 0.000$).

5. ДИСКУСИЈА

Добијени резултати указују да не постоји разлика у ставовима испитаника типичне популације у запошљавању глувих и наглувих особа у односу на место рада. Разлике се јављају у познавању глувих и наглувих особа где испитаници типичне популације који раде у заштитним радионицама у већем броју познају глуве и наглуве особе. Ово показује да испитаници типичне популације у односу на место рад немају ништа против запошљавања глувих и наглувих особа али да познавање ових особа од стране испитаника типичне популације значајно зависи од њиховог радног места. На основу добијених резултата можемо увидети да испитаници типичне популације у отвореној привреди у мањој мери познају глуве и наглуве испитанике у односу на испитанике из заштитних радионица због значајно мање заступљености глувих и наглувих особа ван заштитних радионица.

На основу добијених података закључујемо да испитаници који познају глугу или нагугу особу имају другачији однос према њиховим радним компетенцијама, посебно према радним способностима и адаптацији радног места у односу на испитанике који не познају ни једну глугу и нагугу особу.

Запошљавање глувих и наглувих особа може се унапредити кроз кампање којима би се повећала информисаност опште популације о њиховим вештинама и могућностима, неопходностима

адаптације радних места, кроз курсеве знаковне комуникације, повећање стручности глувих и наглувих радника квалитетнијом радном обуком и наравно повећањем информисаности о Закону који штити права особа са ометеношћу.

Заједнички рад припадника типичне популације и глувих и наглувих особа подразумева усвајање вештина за квалитетније социјалне интеракције и стварање адекватног окружења за пружање једнаких могућности овим особама за равноправну партиципацију у радном процесу.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрејевић Душанка, *Међународна искуства и савремене тенденције у професионалном оспособљавању, самозапошљавању и запошљавању особа са посебним потребама*, Завод за тржиште рада, Београд, 2000.
- Гајин Саша, *Дискриминација особа са инвалидитетом*, Центар за унапређење правних студија, Београд, 2009.
- Colin Barnes, Geoffrey Mercer, "Disability, work, and welfare challenging the social exclusion of disabled people", *Work, Employment & Society*, no. 19/2005, стр. 527–545.
- Forrester-Jones Rachel, Jones Samantha, Heason Sophie, "Supported Employment: a Route to Social Networks", *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, British Institute of Learning Disabilities, Wiley, no. 17/2004, стр. 199–208 .
- Foster Susan, MacLeod Janet, "Deaf people at work: assessment of communication among deaf and hearing persons in work settings", *International journal of audiology*, British Society of Audiology, London, no. 42/2003, стр. 128–139.
- Hyde Marcus, "From Welfare to Work? Social Policy for Disabled People of Working Age in the United Kingdom in the 1990s", *Disability & Society*, United-press, London, 2000, no. 15, стр. 327–341.
- International Disability Rights Monitor, *Regional Report of Europe*, Chicago, 2007.
- Kramer Sophia, Kapteyn Theo, Houtgast Tammo, "Occupational performance: Comparing normally - hearing and hearing-impaired employees using the Amsterdam Checklist for Hearing and Work", *International journal of audiology*, British Society of Audiology, London, no. 45/2006, стр. 503–512.

Ivana Mitrovic Djordevic, Fadilj Eminovic

SOCIODEMOGRAPHIC FACTORS THAT INFLUENCE WORK PROCESS OF PERSONS WITH DISABILITIES

Resume

Research aimed to identify the sociodemographic factors that influence the inclusion of D/HH (deaf/hard of hearing) persons in the work process. These factors were grouped in the manner described in the following paragraphs.

The first set of sociodemographic factors affecting the inclusion of D / HH in an open economy comprises: type of enterprise, gender, age and education level. Depending on the type of the company (SW or OE) respondents had different attitudes towards the work and social competence of D / HH persons, but very uniform general attitudes towards the employment of D/ HH persons. Gender, as the second sociodemographic factor, proved to be statistically significant when it comes to the attitude of the respondents towards the work and social competence of D/ HH persons. The third sociodemographic factor, age, specified the attitude of the respondents towards the workplace adaptations and adjustments for D / HH persons and communication skills of D/ HH persons. Differences in education level of the respondents figured as a factor that influenced the perception of the workplace adaptations and social competence of D/ HH persons; especially the perception of their communication skills.

This research was conducted in order to determine the sociodemographic factors that influence successful inclusion of the deaf and hard of hearing in an open economy environment .

The sample comprised 210 participants: 140 participants from typical population (TP), and 70 deaf and hard of hearing (D/HH) participants employed in an open economy (OE) environment (construction companies, printing houses, health care facilities, beauty parlours, hair salons, laundries, warehouses, etc.) or in sheltered workshops (DES d.o.o. Beograd) in Kajmakalanska and Kumodraska streets in Belgrade.

Socio demographical data were comprised from working portfolio or from respondents themselves (type of the company, gender, age, level of education)

For the purpose of collecting the data from the respondents from the typical population this study employed The Scale for the Assessment of the Attitudes of Hearing People Towards the Employment of

D/HH Workers. This scale comprises three subscales, namely general attitudes towards employment of deaf and hard of hearing persons (7 items), assessment of work competence of D/HH persons (22 items), and assessment of social competence of D/HH persons (16 items).

Key words: employment, persons with disability, sociodemographic factors, working and social competencies, inclusion, adaptation.

* Овај рад је примљен 24. маја 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. августа 2017. године.

*Сања Стргар**Прекршајни суд у Новом Саду*

ЕТИКА СОЦИЈАЛНОГ РАДА И КОДЕКС ПРОФЕСИОНАЛНЕ ЕТИКЕ У СОЦИЈАЛНОЈ ЗАШТИТИ

Сажетак

Предмет овог рада је етички аспект професионалног поступања у сфери социјалне заштите, где се пружа помоћ угроженим члановима друштва који се нађу у животним тешкоћама. У том смислу, у области социјалне заштите говори се о етици социјалног рада.

У истраживању су коришћени деонтолошки, нормативни, упоредни и статистички методи.

У раду се пошло од претпоставке да кодекс професионалне етике има важну улогу у афирмацији достојанства професије и етике рада. Посебна пажња је посвећена проблематици одговорности за повреду Етичког кодекса, нарочито с аспекта радноправних последица.

Обрађена су законска решења Закона о социјалној заштити, као и Кодекс професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије. Дат је приказ Кодекса о етичким принципима Међународне организације социјалних радника и дати су упоредноправни примери националних етичких кодекса који су донети на основу њега.

Рад садржи и статистичке податке о покренутим и окончаним поступцима пред Комором социјалне заштите за повреду Етичког кодекса.

Кључне речи: етички кодекс, кодекс понашања, етика социјалног рада, етика у социјалној заштити, професионална етика, професионална одговорност.

1. УВОД

У савременим условима живота и рада, који у професионалном поступању готово свакодневно намећу етичке дилеме, актуелни тренд доношења етичких кодекса јавља се као одговор на потребу за заштитом угледа професија.

Термин *професионална етика* или *етика професије* упућује на основне аксиоме етичног професионалног поступања као што су часност, одговорност, интегритет, непристрасност, поштовање прописа, поштовање приватности и достојанства и забрана дискриминације. Та начела би се могла одредити као општа и својствена свим професијама. С друге стране, специфичности које се везују за посебне професије и области рада опредељују професионални морал тих професија. Професионална етика, дакле, подразумева добро, исправно поступање унутар једне професије у складу са наведеним општим етичким и професионалним принципима и посебним стандардима.¹⁾

Етички аспект представља нераздвојиви део професионалног поступања у сфери социјалне заштите, где се пружа помоћ оним члановима друштва који се нађу у животним тешкоћама. У том смислу, у области социјалне заштите говори се о етици социјалног рада.²⁾ Етика социјалног рада подразумева „проучавање моралног у социјалном раду, кроз истраживање поријекла, природе, претпоставки и елемената доброг, пожељног и вриједног, а у односу на одређење сврхе, циљева и предмета професије социјалног рада“.³⁾ Овај појам се такође „односи на принципе, правила, стандарде доброг, исправног, компетентног, етичког (као моралног) професионалног поступања, односно особине доброг, компетентног, етичног, професионалног социјалног радника“.⁴⁾ По истом аутору, дефиниције етике социјалног рада се углавном задржавају на овом другом значењу.

„Филозофско-теоријске основе етике социјалног рада које имају карактер на принципима заснованог приступа, у западној се литератури најчешће везују за деонтологију или етику дужности

1) Сања Сремчев, *Кодекси професионалног и етичког понашања као извор радног права*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2015.

2) Андреа Пухалић, „Основни филозофско-теоријски приступи етици социјалног рада“, *Социјална политика*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013.

3) Исто, стр. 27.

4) Исто, стр. 28.

Имануела Канта...⁵⁾ Аутор износи и критику таквог приступа етици социјалног рада због некомплементарности основних елемената тог етичког приступа и хуманистичког социјалног рада, што се пре свега односи на универзалност и општост моралних принципа у сучељењу с комплексношћу околности у којима се пружа свака социјална услуга, као и са ограниченошћу ресурса и организација, специфичношћу потреба клијената и особеностима културолошког контекста. Како наводи, такав приступ „универзализације социјалног рада“ је заступљен на међународном нивоу. С друге стране, по Аристотеловој етици врлине „У основи сваке професионалне одлуке у социјалном раду налазе се лични капацитети социјалног радника за објективно опажање, резонување, процјену, евалуацију, морални суд“.⁶⁾ Критика, међутим, истиче да се као проблем јавља одређивање врлине и индивидуално схватање моралности.

Неки аутори говоре о стандардима поступања високог (изванредног) квалитета који се развијају из „најбоље праксе“.⁷⁾

Поједини аутори указују на то да, иако су према успостављеном систему социјалне заштите пружаоци услуга дужни да испуне прописане стандарде и да континуирано унапређују квалитет услуга, неопходно је доношење подзаконских аката који ће у потпуности учинити тај законски оквир применљивим и функционалним.⁸⁾

У домаћој литератури се истиче да кодекси професионалне етике имају важну улогу у афирмацији достојанства професије и етике рада, нарочито у лиценцим професијама, што доприноси морализовању радних односа, односно „води стабилизацији (иначе нарушених) етичких основа друштава која су пролазила кроз транзицију, али и развијених друштава са стабилнијим политичким системима и већом економском и социјалном развијеношћу“.⁹⁾

5) Исто, стр. 31.

6) Исто, стр. 41.

7) Мирослав Бркић, „Процеси стандардизације у социјалној заштити“, *Социјална политика*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013, стр. 11.

8) Весна Миросављевић, „Стручни послови у социјалној заштити“, *Социјална политика*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013.

9) Бранко Лубарда, „Социјална права и достојанство на раду“, *Радно и социјално право*, Удружење за радно право и социјално осигурање Србије, бр. 1/2008, стр. 27.

2. ЕТИЧКИ КОДЕКС У ЛИЦЕНЦНИМ ПРОФЕСИЈАМА

Етички кодекси су присутни у готово свим професијама. Тим кодексима се на један начин регулише професионални морал запослених у јавном сектору, а на други начин у приватном сектору, док се на посебан начин уређује професионално и етичко поступање носилаца лиценцих професија који могу имати статус запослених у јавном сектору или обављати приватну праксу. Специфичност која одликује лицендне професије огледа се и у томе што је услов за њихово обављање лиценца за рад.

Лиценца представља доказ о стручној оспособљености за рад. По Закону о социјалној заштити, лиценца је јавна исправа којом се потврђује да организација социјалне заштите, односно стручни радник испуњава услове и стандарде за пружање одређених услуга у области социјалне заштите.¹⁰⁾ О лиценци се овде говори као о услову за заснивање радног односа, односно отпочињање професионалне делатности и разлогу за престанак радног односа. У том смислу се и у литератури наводи да кршење етичког кодекса може бити основ за престанак чланства у професионалној комори или за одузимање лиценце за рад.¹¹⁾

Етички кодекс у лиценцим професијама доносе професионалне коморе. Доношење етичког кодекса од стране коморе је овлашћење које је пренето императивном законском нормом и управо је то оно што опредељује правну природу тог кодекса у смислу обавезности у односу на доносиоца.

С аспекта радног права, кључна је веза између поштовања, односно кршења етичког кодекса и одузимања лиценце за рад, што може довести до престанка радног односа или привремене забране рада. У том смислу, повреда етичког кодекса је овде предвиђена као повреда професионалне дужности или угледа члана коморе и она је основ за дисциплинску одговорност. Дисциплинска одговорност која је теже природе може имати за последицу привремену забрану рада, односно привремено одузимање лиценце, а грубо кршење етичког кодекса може да производи као правну последицу престанак радног односа, односно трајно одузимање лиценце. Иако етички кодекс на први поглед упућује првенствено на мо-

10) Чл. 176 ст. 3 Закона о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/11.

11) Donald Gotterbarn, "How the New Software Engineering Code of Ethics Affects You", *IEEE Software*, IEEE Computer Society, Institute of Electrical and Electronics Engineers, Vol. 16, Issue 6, 1999, стр. 60.

ралну одговорност, из обавезе адресата да поштују етички кодекс, који је снабдевен најтежом радноправном санкцијом, произилази несумњива обавезност етичког кодекса у овим професијама.

3. ДОМАЋИ ПРАВНИ ИЗВОРИ

3.1. Закон о социјалној заштити

Стручни радници који обављају професионалну делатност у области социјалне заштите припадају лиценцим професијама, јер је за обављање ове професије потребна лиценца за рад. По Закону о социјалној заштити, лиценца је основ за обављање делатности пружаоца услуге породичног¹²⁾ и домског¹³⁾ смештаја, као и услуга социјалне заштите које не може да обезбеди установа социјалне заштите Републике, Аутономне Покрајине, јединице локалне самоуправе и које обезбеђује пружалац услуга социјалне заштите који је лиценциран за то.¹⁴⁾ Услов за напредовање и стицање, односно обнављање лиценце стручних радника је стручно усавршавање.¹⁵⁾

Испит за лиценцу за рад у области социјалне заштите спроводи Комора социјалне заштите. У поступку лиценцирања испитује се да ли установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите или стручни радник испуњавају критеријуме и стандарде за пружање услуга у области социјалне заштите.¹⁶⁾

12) Центар за породични смештај и усвојење издаје лиценцу хранитељу (чл. 50 Закона).

13) Услуге домског смештаја може пружати установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите који је добио лиценцу за пружање тих услуга (чл. 54 Закона).

14) Чл. 64 Закона. Те услуге социјалне заштите су предвиђене чланом 40 тач. 2 – 5 Закона. Такође, за пружање одређених услуга Центра за социјални рад предвиђено је добијање лиценце (чл. 122 ст. 1 Закона).

15) Чл. 144 ст. 2 Закона.

16) Што се тиче установа социјалне заштите, односно пружаоца услуга социјалне заштите, лиценцирању подлежу организације социјалне заштите које пружају дневне услуге у заједници, услуге породичног смештаја и услуге домског смештаја. Лиценцу за пружање услуга у области социјалне заштите организацији социјалне заштите издаје надлежно министарство. Организација социјалне заштите мора испуњавати услове за добијање лиценце током целог периода за који је лиценца издата. Ако надлежни орган током тог периода утврди да организација социјалне заштите више не испуњава услове, покренуће поступак за суспензију лиценце. Одлуком о суспензији лиценце утврђују се недостаци у погледу испуњености услова и оставља се рок за њихово отклањање. Ако организација социјалне заштите у остављеном року не отклони недостатке, надлежни орган доноси одлуку о одузимању лиценце. Овај поступак спроводи надлежно министарство у складу са Законом о општем управном поступку (чл. 176, 178, 182–184 Закона).

Стручном раднику за обављање стручних послова у социјалној заштити лиценцу издаје Комора,¹⁷⁾ а поступак лиценцирања стручних радника се спроводи у складу са Правилником о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити.¹⁸⁾

Међутим, лиценца се стручном раднику одузима пре истека рока на који је издата ако своје послове не обавља у складу са прописима и стандардима, ако дође до отказа уговора о раду због учињене повреде радне обавезе или радне дисциплине или уколико грубо прекрши Етички кодекс.¹⁹⁾ Из наведеног се може закључити да грубо кршење Етичког кодекса од стране стручног радника посредно доводи до престанка радног односа. Међутим, основ за одузимање лиценце који се односи на непоступање у складу са прописима и стандардима би се могао такође тумачити као кршење етичких професионалних стандарда садржаних у Етичком кодексу, који је не само кодекс професионалних и моралних стандарда, већ уједно и правни акт, односно пропис. Највероватније је да у пракси оваква одредба оставља простор за тумачење према околностима конкретног случаја, а смисао језичког и циљног тумачења говори у прилог изнетом становишту.

Скупштина Коморе бира из реда својих чланова Етички одбор социјалне заштите.²⁰⁾ Етички одбор је стручно тело Коморе које прати да ли се пружање услуга и остваривање социјалне заштите заснива на начелима професионалне етике.²¹⁾ Етички одбор предлаже Кодекс професионалне етике, стара се о поштовању начела професионалне етике у пружању социјалне заштите, врши сталну саветодавну функцију, утврђује повреде професионалне етике, дужности или угледа члана Коморе и изриче мере професионалне одговорности члановима Коморе, даје мишљење о спорним етичким питањима која су значајна за спровођење научних истраживања и разматра друга питања професионалне етике у социјалној

17) Лиценца се издаје на шест година (чл. 185 ст. 2 Закона), а услови за добијање лиценце су стручна спрема, успешно завршен одговарајући акредитовани програм обуке и прописано радно искуство, односно положен стручни испит (чл. 186 Закона).

18) *Службени гласник РС*, бр. 42/13.

19) Чл. 188 Закона.

20) Чланови Коморе могу бити редовни – стручни радници и сарадници и лица која се баве социјалном и породичноправном заштитом и почасни – лица која помажу прилозима или ангажовањем и слично у остваривању циљева Коморе или која су дала изузетно значајан допринос у наведеним областима. Почасни чланови могу да дају предлоге и мишљења, али не могу да учествују у одлучивању (чл. 16 Статута Коморе социјалне заштите, *Службени гласник РС*, бр. 25/16).

21) Чл. 70 Статута Коморе. Етички одбор има седам чланова који су различите струке (чл. 71 Статута).

заштити.²²⁾ Етички одбор у оквиру вршења својих послова сарађује са другим коморама, научним установама, факултетима и другим телима по потреби у земљи и иностранству.

Законом и Статутом Коморе²³⁾ предвиђено је да за повреду професионалне етике, односно за повреду дужности или угледа члана Коморе, Етички одбор може изрећи јавну опомену, новчану казну²⁴⁾ и привремену забрану самосталног рада у обављању одређених послова из делатности социјалне заштите.²⁵⁾

Доношење Етичког кодекса, лицензирање и формирање Етичког одбора представљају поверене послове које Комора обавља на основу закона, а надзор над радом Коморе у обављању поверених послова врши надлежно министарство.

3.2. Кодекс професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије

Скупштина Коморе је 2014. године на предлог Етичког одбора донела Кодекс професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије.²⁶⁾ Кодекс је подељен у пет делова и садржи Преамбулу, Основне одредбе, Принципе у обављању професионалне дужности, Етичку одговорност стручног радника према корисницима, Међусобне односе стручних радника и Однос стручног радника према делатности социјалне заштите и друштву.

У преамбули је истакнуто да је предуслов за одговарајући квалитет услуга социјалне заштите посвећеност и способност стручних радника да се понашају етично. Како се у овој области помоћ пружа оним члановима друштва који се нађу у тешкоћама, акценат је на друштвеној одговорности стручних радника. Кодекс садржи стандарде и принципе који треба да усмере професионално поступање у ситуацијама у којима се јављају етичке дилеме. Осим овог Кодекса, стручни радници примењују и посебне етичке

22) Чл. 158 Закона и чл. 74 Статута.

23) Чл. 158 Закона и чл. 75 Статута.

24) Новчана казна се може изрећи у висини до 30% од просечне месечне зараде по запосленом у Републици Србији у месецу који претходи месецу у коме се та казна изриче, по подацима републичког органа надлежног за послове статистике.

25) Ова мера се може изрећи у трајању не краћем од 30 дана и не дужем од шест месеци.

26) На овом месту ваља поменути и да је Друштво социјалних радника Републике Србије 2008. године такође донело Кодекс професионалне етике социјалних радника Републике Србије који се заснива на суштински истим начелима и садржи норме које се односе на етичке принципе који се морају поштовати у односу на клијенте, институцију и професију.

кодексе професије, као и друге прописе и стандарде који су релевантни.

Основне одредбе прописују обавезност Етичког кодекса за све стручне раднике, стручне сараднике који су запослени у социјалној заштити и чланове Коморе.²⁷⁾ Етичким кодексом се уређују и сходно примењују принципи и правила етичког понашања стручних сарадника у социјалној заштити, а нарочито оних који раде у непосредном контакту са корисницима.²⁸⁾ Етички одбор Коморе се стара о спровођењу Етичког кодекса у складу са Законом и Статутом Коморе. За повреде Етичког кодекса Етички одбор изриче мере предвиђене Законом и Статутом.²⁹⁾ Етички одбор даје мишљење у вези са повредама Етичког кодекса од стране стручних радника и стручних сарадника.

Кодекс је базиран на принципима савесног, хуманог и стручног рада заснованог на поштовању људских права и социјалној правди. Стручни радник је дужан да поступа у складу са најбољим интересима и добробити корисника и начелима самоопредељења, партиципације, целовитог приступа кориснику, недискриминације, као и да указује на неправичну политику и праксу. Дужан је да промовише социјалну укљученост и солидарност, да поступа часно, да поштује професионалне границе и да поступа са пуном професионалном одговорношћу. Социјална одговорност, према Кодексу, подразумева да стручни радник треба да буде спреман да корисницима, колегама, руководиоцима и широј јавности образложи и оправда своје професионално мишљење, одлуке и активности. Кодекс предвиђа и обавезу сталног стручног усавршавања.

У односу на кориснике, стручни радник мора да води рачуна о њиховим примарним интересима и добробити, потпуној информисаности о правима, могућностима и ризицима и да им то саопштава на прикладан начин. Стручни радник је дужан да поступа стручно и да води рачуна о сукобу интереса. Комора процењује и прави разлику између несавесног и нестручног рада с једне стране и нежељеног исхода с друге стране. Стручни радник је дужан да поштује приватност и поверљивост корисника. Забрањено је тражење приватног хонорара и других накнада.

Стручни радници су дужни да уважавају колеге и да поштују начела поверљивости, сарадње, развијања добрих међуљудских

27) Чланство у Комори социјалне заштите је добровољно.

28) Чл. 1 Кодекса. У стручне сараднике спадају: васпитачи, медицинске сестре, физиотерапеути и други.

29) Законом и Статутом су предвиђене исте санкције за кршење Етичког кодекса.

односа и забране злоупотребе професионалног ауторитета. Уколико има непосредна сазнања или уверење о умањеној способности или некомпетентности колеге, стручни радник је дужан да га упутити да предузме одговарајуће мере, а уколико их он није предузео дужан је да предузме одговарајуће активности у складу са прописаним процедурама. Уколико има уверење да је колега поступио неетички, треба да разговара с њим, као и да предузме одговарајуће активности које је успоставила Комора, друго регулаторно тело и професионална организација.

Стручни радник, а нарочито члан Коморе, има право и дужност да о сваком кршењу одредаба Етичког кодекса обавести Етички одбор, што је посебно важна одредба, имајући у виду савремени тренд заштите „узбуњивача“. Члан Коморе има право да подноси представке и предлоге Етичком одбору из његове надлежности, као и да на њих добије одговор ако га тражи. Дужност чланова Коморе је да одбију сваку радњу која је у супротности са начелима професионалне етике садржаним у Етичком кодексу, важећим законима и обавезујућим међународним актима. Комора социјалне заштите се преко Етичког одбора бави решавањем етичких дилема које стручни радник има у раду са корисником, полазећи од циљева и начела социјалне заштите и принципа и вредности Етичког кодекса. Етички одбор даје одговоре и упутства за решавање етичких дилема члановима Коморе и другим стручним радницима у социјалној заштити.

Комора је дужна да спроводи поступке и мере против стручних радника и других на које се односи Кодекс у случају његовог кршења. Спорови настали у вези са применом одредаба Етичког кодекса могу се решавати медијацијом у погодним случајевима, а случајеви тежих етичких прекршаја се решавају одлуком Етичког одбора, што је прописано Пословником о раду. За повреде професионалне етике, односно за повреде дужности или угледа чланова Коморе, Етички одбор може дати препоруке и мере професионалне одговорности.³⁰⁾ Етички одбор може изрећи јавну опомену, новчану казну у висини до 30% од просечне месечне зараде у Републици Србији и привремену забрану самосталног рада у обављању одређених послова из делатности социјалне заштите у трајању не краћем од 30 дана и не дужем од шест месеци. О изреченим мерама Комора обавештава послодавца, задужена регулаторна тела за издавање лиценци и професионална удружења. У случају грубог

30) Етички одбор може дати следеће препоруке: препоруку за даље усавршавање, супервизију или консултацију; препоруку за реституцију или компензацију странама које су оштећене неетичким понашањем и препоруку за уношење измена у документацији.

кршења Етичког кодекса, Етички одбор може телу надлежном за издавање лиценци упутити предлог за одузимање лиценце стручном раднику.³¹⁾

Од доношења Етичког кодекса, пред Комором социјалне заштите је спроведено пет поступака за утврђивање повреде Кодекса, а један поступак је у току. Окончани поступци су се водили против једног правника, три психолога и једног социјалног радника, док је у току један поступак против социјалног радника.

Предмет окончаних поступака су биле одредбе чланова 42 (начело уважавања колега), 43 (поверљивост), 44 (сарадња и консултације), 51 (неетичко понашање колега) и 48 (развијање и заштита добрих међуљудских односа), затим чланова 8 (целовит приступ кориснику), 10 (супротстављање дискриминацији), 28 (несавестан и нестручан поступак), 38 (забрана употребе увредљивог говора) и 61 (заштита интереса социјалне заштите), као и чланова 5 (промовисање људског достојанства и добробити), 17 (одржавање професионалних граница), 27 (постављање одговарајућих професионалних граница) и 35 (одговорност за успостављање одговарајућих граница). Поступак који је у току води се ради утврђивања грубог кршења Етичког кодекса.

У окончаним поступцима за утврђивање кршења Етичког кодекса Етички одбор је донео три одлуке којима су одбијене пријаве као неосноване, једну одлуку којом је одређена препорука за уношење измена у документацији и једну одлуку којом су утврђене повреде Етичког кодекса са изреченом мером јавне опомене. Наведена мера јавне опомене је изречена стручном раднику који је по занимању дипломирани психолог.

До сада није било случајева одузимања лиценце због учињених повреда Етичког кодекса, али је Комора социјалне заштите у 2016. години одузела једну лиценцу на основу члана 188 став 1 тачка 2 Закона о социјалној заштити, због отказа уговора о раду због учињене повреде радне обавезе. Наведена лиценца је одузета на период на који је издата.³²⁾

31) По члану 188 став 1 тачка 3 Закона о социјалној заштити, стручном раднику се одузима лиценца пре истека рока на који је издата ако грубо прекрши Етички кодекс.

32) Наведени статистички подаци су прибављени од Коморе социјалне заштите у децембру 2016. године.

4. МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ИЗВОРИ И УПОРЕДНОПРАВНИ ПРИМЕРИ

На међународном плану, Међународна организација социјалних радника је донела Кодекс о етичким принципима³³⁾ у коме се истиче да је етички аспект суштински неодвојив део професије социјалних радника, а неки од најважнијих етичких принципа су лојалност, одговорност, савесност, солидарност, интегритет, поштовање људских права и тежња ка социјалној правди која се супротставља дискриминацији.³⁴⁾ Овај Кодекс представља смернице на основу којих би требало да се донесу национални етички кодекси организација социјалних радника.³⁵⁾ Ти национални кодекси су у начелу конципирани на исти начин и садрже опште одредбе и принципе који се тичу дужности социјалних радника према корисницима, колегама, професији, јавности, као и одредбе о санкцијама.

Данско удружење социјалних радника је донело етички кодекс који је заснован на општим етичким принципима социјалног рада са посебним одељком о етичким дилемама и проблемима, као и методама решавања етичких проблема у виду разговора са колегама и тражења мишљења од удружења, али не садржи одредбе о одговорности.

Немачко удружење социјалних радника донело је етички кодекс којим се, у погледу одговорности, предвиђа оснивање комисије која ће вршити континуирану ревизију и ажурирати етичке принципе у складу са променама у сфери социјалне заштите и која ће развити процедурална правила.

33) *International Federation of Social Workers (IFSW), Statement of Ethical Principles*, 2012, Internet, <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>, 12/11/2016. Ова организација има 90 чланова – националних удружења социјалних радника из целог света.

34) Овај Кодекс упућује и на најзначајније међународне документе који су релевантни за ову област: Универзалну декларацију о људским правима; Међународни пакт о грађанским и политичким правима; Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима; Међународну конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације из 1965; Конвенцију о елиминасању свих облика дискриминације жена из 1979. и Конвенцију о правима детета из 1989. године.

35) На основу овог документа земље чланице су донеле националне етичке кодексе и то: Аустралија, Канада, Данска, Финска, Француска, Немачка, Ирска, Израел, Италија, Јапан, Луксембург, Норвешка, Португалија, Русија, Сингапур, Јужна Кореја, Шпанија, Шведска, Швајцарска, Турска, САД, Велика Британија. Листа наведених националних кодекса је доступна на адреси: Internet, <http://ifsw.org/resources/publications/national-codes-of-ethics/>, 12/11/2016. Што се тиче Србије, Друштво социјалних радника Србије је још увек у процесу приступања Међународној организацији социјалних радника.

Француски кодекс удружења социјалних радника предвиђа комисију која ће бити надлежна за случај озбиљног кршења етичког кодекса и то превасходно у погледу заштите приватности и личних података.

Израелско удружење социјалних радника је донело свеобухватан етички кодекс који предвиђа и дисциплинске прекршаје који су формулисани на један општи начин који оставља простор да се под њих могу подвести различита неадекватна понашања. Кодексом је предвиђен дисциплински комитет,³⁶⁾ тужилац³⁷⁾ и поступак. Од санкција су предвиђене: опомена, укор, новчана казна, привремено брисање из регистра до пет година и трајно брисање из регистра. Експлицитно је прописано да кривична одговорност не искључује дисциплинску одговорност, као и да лице може бити и два пута процесуирано за исто дело ако је већ осуђен према другом пропису, с тим да не може два пута да плати казну.

Јапан, Јужна Кореја, Шпанија, Шведска и Велика Британија су такође донеле етичке кодексе који су у основи методолошки конципирани на исти начин, али не садрже казнене одредбе.

Национално удружење социјалних радника САД-а, иначе највеће удружење социјалних радника у свету, донело је Етички кодекс³⁸⁾ који се заснива на истим принципима интегритета, савесности, недискриминације, поштовања културолошких, етничких, националних и других разлика, заштите приватности, забране сексуалног узнемиравања, забране сукоба интереса и садржи норме које регулишу однос према клијентима, колегама и према професији. Између осталог, тим кодексом је предвиђена и дужност сваког социјалног радника да пријави колегу за неетично понашање, као што је то предвиђено и Кодексом професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије. Кршење Кодекса не подразумева аутоматски правну одговорност, већ би то евентуално могло да буде утврђено у судском поступку, а сама повреда Кодекса је предмет *peer review* поступка. Кодекс и сам указује на то да сам тај правни акт не може да гарантује етичко понашање, већ да оно

36) Комисију чине три члана: председник комисије који испуњава услове за судију Прекршајног суда и кога предлаже министар правде, запослени у Министарству рада са академским образовањем и социјални радник са најмање пет година радног искуства.

37) Правни саветник Министарства рада или адвокат.

38) *National Association of Social Workers (NASW), Code of Ethics of the National Association of Social Workers, Approved by the 1996 NASW Delegate Assembly and revised by the 2008 NASW Delegate Assembly*, Internet, <http://www.socialworkers.org/pubs/code/code.asp>, 12/11/2016.

зависи од морала појединца. Кодекс је само водич за етичко професионално поступање.

5. ЗАКЉУЧАК

У актуелним условима множења етичких кодекса са циљем јачања угледа професија може се уочити да су национални етички кодекси у сфери социјалне заштите засновани на суштински истим принципима, као и да су међународни стандарди у овој области несумњиво део домаће правне регулативе и Кодекса професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије.

Покренути поступци због кршења Етичког кодекса пред Комором социјалне заштите несумњиво потврђују практични значај овог правног инструмента, који се огледа у дисциплинској моралној и професионалној одговорности заснованој на Кодексу, Статуту Коморе социјалне заштите и Закону о социјалној заштити. Међутим, остаје на времену и пракси да дају одговор на питање стварних домета Етичког кодекса, као једног још увек релативно „младог“ правног инструмента.

С обзиром на преклапање великог броја норми које регулишу ову материју, аутор је мишљења да би актуелизовање ове тематике требало да води у један јединствени етички и правни акт, који би имао ослонац у универзалним моралним и правним вредностима, уз уважавање специфичности домаћег правног система и који би као такав имао потврду у својој трајности.

Задатак правне науке остаје да указује на важност подизања свести и морала код запослених и послодаваца, представника лиценцих професија, истичући важност образовања и подстицањем културе рада, што може да допринесе томе да и моралне санкције које произилазе из етичког кодекса имају практичан и животни значај.

ЛИТЕРАТУРА

Бркић Мирослав, „Процеси стандардизације у социјалној заштити“, *Социјална политика*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013, стр. 9–24.

Друштво социјалних радника Републике Србије, *Кодекс професионалне етике стручних радника социјалне заштите Србије*, 2008.

Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/11.

- Комора социјалне заштите, *Кодекс професионалне етике социјалних радника Републике Србије*, 2014.
- Лубарда Бранко, „Социјална права и достојанство на раду“, *Радно и социјално право*, Удружење за радно право и социјално осигурање Србије, бр. 1/2008.
- Миросављевић Весна, „Стручни послови у социјалној заштити“, *Социјална политика*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013, стр. 69–81.
- Правилник о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 42/13
- Пухалић Андреа, „Основни филозофско-теоријски приступи етици социјалног рада“, *Социјална политика*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2013, стр. 25–50.
- Сремчев Сања, *Кодекси професионалног и етичког понашања као извор радног права*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2015.
- Статут Коморе социјалне заштите, *Службени гласник РС*, бр. 25/16
- Gotterbarn Donald, „How the New Software Engineering Code of Ethics Affects You“, *IEEE Software*, IEEE Computer Society, Institute of Electrical and Electronics Engineers, Vol. 16, Issue 6, 1999
- International Federation of Social Workers (IFSW), Statement of Ethical Principles*, 2012, Internet, <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>, 16/11/2016
- National Association of Social Workers (NASW), Code of Ethics of the National Association of Social Workers, Approved by the 1996 NASW Delegate Assembly and revised by the 2008 NASW Delegate Assembly*, Internet, <http://www.socialworkers.org/pubs/code/code.asp>, 16/11/2016

Sanja Strgar

SOCIAL WORK ETHICS AND CODE OF PROFESSIONAL ETHICS IN SOCIAL WELFARE

Resume

Focus of this paper is the ethical aspect of professional conduct in the field of social protection, which provides support to vulnerable members of a society in the life's difficulties. In this meaning, the field of social protection deals with the ethics of social work.

In this research the following methods were used: normative, deontological, comparative and statistical methods.

The paper is based on the assumption that a code of professional ethics plays an important role in the affirmation of a dignity of profession and work ethics. A special attention is paid on the issue of account-

ability for violations of Code of Ethics, particularly in terms of labour law consequences.

This paper analyzes the legal solutions of the Law on Social Protection of Serbia and the Code of Professional Ethics of Professional Workers of Social Protection of Serbia. It also gives emphasis to the Code of Ethical Principles of the International Organization of Social Workers, as well as national Codes of Ethics based on it.

In the existing circumstances of the multiplication of codes of ethics, in order to strengthen the reputation of the professions, it can be observed that the national ethical codes of social protection are based on essentially the same principles, as well as that international standards in this field are undoubtedly part of the domestic legal regulation and the national Code of Ethics of Social Protection.

Data on the proceedings related to violations of the Code of Ethics before the Chamber of Social Protection certainly prove the practical significance of this legal instrument, which is reflected in the disciplinary moral and professional responsibility based on the Code of Ethics, the Statute of the Chamber of Social Protection and the Law on Social Protection. However, it is still relatively “young” legal instrument and it remains time and practice to give an answer to the question of the actual scope of the Code of Ethics.

Considering the overlap of a large number of norms that regulate this issue, the actualization of this topic should lead to a single ethical and legal act, which would have support of the universal moral and legal values, taking into account the specificities of a national legal system and consequently which would be lasting.

The task of jurisprudence remains to indicate the importance of raising awareness and morale of employees and employers, representatives of licensed professions, emphasizing the importance of education and encouraging the work culture, which can contribute to a practical implication of moral sanctions of Code of Ethics.

Key words: code of ethics, code of conduct, ethics of social work, ethics in social protection, professional ethics, professional responsibility.

* Овај рад је примљен 8. јануара 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. августа 2017. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Редакција часописа *Социјална политика* прихвата радове који су уређени на следећи начин.

Радови који нису усклађени са датим упутствима неће бити разматрани за објављивање у часопису.

За писање рада користити **ћирилично писмо**.

Текст писати у фонту **Times New Roman**, величина фонта **12**, са увученим пасусима и проредом **1,5** и маргинама **Normal 2,5 cm**.

Обим рада не сме бити већи од 36.000 карактера са размаком (приликом провере броја карактера користити: Review/Word Count/Character (with spaces) - активирати опцију Include textboxes, footnotes and endnotes).

Име и презиме аутора се пише на средини, малим словима – *Bold u Italic* (фонт 12).

Афилијација се пише испод имена аутора на средини, малим словима – *Italic* (фонт 12). Уколико је аутор запослен на факултету, након навођења факултета, наводи се и универзитет (нпр. *Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*). Уколико је аутор запослен на институту, наводи се и град у коме се институт налази (нпр. *Институт за политичке студије, Београд*).

Наслов се пише на средини, великим словима – *Bold* (фонт 14). Фуснота поред наслова служи за навођење назива и броја пројекта у оквиру кога је чланак написан.

Сажетак се пише испод наслова на средини малим словима величина фонта 12. Испод тога пише се текст сажетка у обиму од 100 до 250 речи - фонт 12, *Justify*. Сажетак садржи предмет анализе, циљ рада, коришћене теоријско-методолошке приступе, резултате и закључке рада.

Кључне речи се пишу испод текста сажетка малим словима (фонт 12), и одвајају зарезом. Наводи се од 5 до 10 кључних речи.

Поднаслови се пишу на средини, великим словима - *Bold* (фонт 12) и нумеришу се арапским бројевима. Уколико поднаслов садржи више целина, оне се такођ такође означавају арапским бројевима, и то: 1.1. – малим обичним словима *Bold* (фонт 12).

Начин цитирања:

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте уносити командом Insert – Reference – Footnote. Фусноте се пишу у фонту Times New Roman, величина слова 10. Фусноте треба поравнати по левој и десној маргини, односно изабрати опцију *Justify*

Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

- **приликом навођења монографије/књиге фуснота мора садржати:**
 - Име и презиме аутора, наслов рада курзивом (*Italic*), назив издавача, место, годину издања и број стране.
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
- **приликом навођења чланака из часописа:**
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа курзивом (*Italic*), назив издавача, место издавања, број, година излажења и број стране.
 - **Пример:** Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67.
- **приликом навођења зборника радова/поглавља из књиге:**
 - Име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника/поглавља курзивом (*Italic*), имена и презимена приређивача зборника у загради, назив издавача, место издања, година издања, број стране.
 - **Пример:** Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239.
- **приликом навођења извора са Интернета** (не смеју прећи више од 10% коришћене литературе):
 - Име и презиме аутора, наслов чланка курзивом (*Italic*), пуну интернет адресу и датум приступа.
 - **Пример:** Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013
- **приликом навођења архивске грађе:**
 - мора да садржи назив институције у којој се грађа чува, фонд, фасциклу (уколико има), назив документа (ако нема назива документа одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?), место, датум.
 - **Пример:** Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894, Извештај Министарства иностраних дела о постављењу конзула, Београд, 19. април 1888.
- **приликом навођења прописа/закона:**
 - Пуним називом прописа/закона, курзивом гласило у коме је пропис објављен, број и година објављивања.
 - **Пример:** Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.
- **приликом навођења публикација у новинама:**
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив новине курзивом, датум објављивања
 - **Пример:** Слободан Кљакић, „Черчиллов раг звезда против Хитлера“, *Политика*, 21. 12. 2004.
- **Код поновљеног цитирања истог извора узастопно на истој страни користити:** Исто, број стране
 - Пример: Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.**Исто, стр. 55**

- **Код поновљеног цитирања истог извора уколико није узастопно и на истој страни користити:** Име, презиме аутора, назив извора, нав.дело, број стране.
 - Пример: Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
 - **Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, нав.дело, стр. 54.**

Код уноса табела и графикона користити:

Изнад табеле/графикона центрирано пише се Табела/Графикон, редни број, назив табеле, величина фонта 10.

Испод табеле/графикона пише се Извор: навести извор по правилима цитирања за фусноте, величина фонта 10.

Литература се наводи на исти начин као и у фуснотама, с тим што се прво наводи презиме, па име аутора. Литература је поређана по азбучном реду за изворе на ћириличном писму, који се први наводе, а затим по абecedном реду за изворе на латиници.

За чланке из часописа, зборника као и за поглавља у књигама потребно је навести од које до које стране је чланак или поглавље у зборнику/књизи.

Литература садржи само изворе који су наведени у фуснотама.

Након литературе, латиничним писмом навести **име и презиме** аутора на средини - **Bold** (фонт 12), испод тога **наслов рада** на енглеском великим словима - **Bold** (фонт 14).

Резиме (Resume) се пише на средини, малим словима – **Bold** (фонт 12). Испод тога пише се текст резимеа на енглеском језику у обиму до **1/10** дужине чланка. Резиме садржи резултате и закључке истраживања до којих је аутор дошао у свом раду и то знатно шире него у сажетку.

Кључне речи (Keywords) се пишу малим словима (фонт 12) и одвајају зарезом.

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј. да рад није аутоплагијат или плагијат. Изјава може да се преузме на интернет презентацији часописа www.sopolitika.rs.

Текстове слати у електронском облику на адресу redakcija@sopolitika.rs

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било какав вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира, потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу. Име, презиме и звање аутора текста:**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика, осврт

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публикавању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

ЦИП - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

364

СОЦИЈАЛНА политика = Social policy : часопис
за теорију и праксу социјалне политике и социјалног
рада / главни и одговорни уредник Мирослав Бркић.
- Год. 1 бр. 1 (1951) год. 47, бр. 3/4 (1992) ; год 48,
бр. 1 (2013) - . - Београд : Институт за политичке
студије, 1951-1992; 2013 - (Београд : Еселоге) - 24 см

Три пута годишње. – Од 1959. почиње двоструко
обележавање годишта , урачунате су године часописа
Весник рада (1946-1951). - Је наставак Весника рада
ISSN 0038-0091 – Социјална политика (Београд)
COBISS.SR-ID 118295



- Маја Геровска Митев • Сузана Борнарова • Асим Панџић •
- Данијела Ристић • Мирослав Бркић • Ивана Митровић Ђорђевић •
- Фадиљ Еминовић • Сања Стргар •

ISSN 0038 0091 УДК 364 год. 52 № 1/2017.

ISSN 0038-0091



9 770038 009009